

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та
національної безпеки
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня магістра
на тему:
КОСОВСЬКА ПРОБЛЕМА У ПОЛІТИЦІ ПРОВІДНИХ
МІЖНАРОДНИХ АКТОРІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Виконала студентка 2 курсу, групи ЗММв-2
Спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії,
ОПП «Міжнародні відносини»

Конопка Юлія Андріївна

Керівник – *к.і.н., ст. викладач Корнійчук Л.В.*

Рецензент – *к.держ.упр., доц. Лебедюк В.М.*

Робота допущена до захисту
(протокол №_____ засідання кафедри міжнародних відносин від
_____ 2022 року

Завідувач

кафедри міжнародних відносин:

д.політ.н., проф. Сидорук Т.В.

м. Острог – 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КОСОВСЬКА ПРОБЛЕМА В ПОЛІТИЦІ РЕГІОНАЛЬНИХ АКТОРІВ НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	8
1.1. Витоки косовської проблеми.	8
1.2. Позиція Сербії щодо конфлікту.....	13
1.3. Позиція балканських держав щодо косовської проблеми наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.....	23
Висновок до 1 розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. ПОЗИЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЩОДО КОСОВСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.....	31
2.1 ЄС як посередник у косовському конфлікті	31
2.2. Позиція Організації Об'єднаних Націй	39
Висновок до 2 розділу.....	46
РОЗДІЛ 3. КОСОВСЬКА ПРОБЛЕМА У ПОЛІТИЦІ ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	47
3.1. Позиція США.....	47
3.2.Позиція Німеччини.....	53
3.3. Позиція Франції.....	57
3.4. Позиція КНР та Росії.....	61
Висновок до 3 розділу.....	70
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	75
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. У 2022 р. виповнилося 23 роки з часу початку військової операції НАТО супроти колишньої Югославії, що стала одним із факторів, що призвів до посилення децентралізаційних процесів в середині держави та відокремлення Приштини. У 2018 р. виповнилося 10 років з часу проголошення незалежності Косово, яка визнана більшістю держав-членів ООН, однак це не розв'язало «косовського питання» і по сьогоднішній день.

Зрозуміло, що позиція Сербії виглядає начебто сильнішою у порівнянні з Косово, адже вона є офіційно визнаною державою, а Косово – ні. Станом на 23 листопада 2022 р. Косово визнали 97 з 193 країн-членів ООН (51 %), 22 з 27 (81%) країн-членів ЄС та 26 з 30 (87%) країн-членів НАТО, 33 з 57 (58%) країн-членів ОІС (Додаток В). Офіційному Белграду за підтримки Москви вже більше 10 років вдається успішно блокувати офіційне визнання Косово державами-членами ООН, вступ країни до Інтерполу та інших міжнародних організацій, зокрема, ЮНЕСКО. Водночас, така позиція Сербії, яка прагне до ЄС, має не такі однозначні і категоричні риси, адже Сербія змушена балансувати між своїм суверенітетом і територіальною цілісністю та обережним заграванням з Косово, пропонуючи різні варіанти вирішення цього гострого питання. Зокрема, Сербія визнає незалежність Косово, якщо Косово поступиться Північною Митровицею та ще чотирма сербськими муніципалітетами в центрі та на півночі на користь Сербії. За це Косово отримає від Сербії сім селищ в долині Прешево, які утворюють єдину територію. В інших, не прикордонних сербських частинах Косово, буде утворена асоціація громад сербської меншини, яка отримає повноваження щодо урбаністичного та сільського планування.

З початком українсько-російської війни для Євросоюзу глухий кут у справі Косово унеможлиблює успішне завершення власної «політики розширення», яка швидше всього має завершитися приєднанням до

«митного союзу плюс» країн Західних Балкан, а також Грузії, України та Молдови. Переговори між Сербією та Косово за посередництва ЄС з метою пошуку прийняттого компромісу відновилися у 2013 р. ЄС намагається переконати Сербію визнати майже безумовно незалежність Косово і зробило це умовою вступу обох країн до ЄС та, в перспективі, до НАТО. Інший інструмент підштовхування Сербії до компромісу із Косово – процвітання через регіональну зону вільної торгівлі та незначні територіальні обміни. Посилення ролі ЄС та налагодження більш тіснішого діалогу з США у контексті регіональної безпеки матиме все більший вплив на вирішення косовської проблеми. Посередницька роль ЄС у розв'язанні останньої кризи, плани надання безвізу для громадян Косова є першими реальними кроками до отримання Косово такого бажаного визнання.

На вирішення косовського питання впливала до певного часу і Російська Федерація. Подібною була і позиція КНР. Москва залишається тісним союзником Сербії і успішно блокувала міжнародне визнання незалежності Косово. Ця тактика дозволяє Росії впливати ширше на ситуацію на Західних Балканах в конфронтації із США. Хоча Кремлю не вдалося заблокувати вступ Чорногорії до НАТО, він сподівається не допустити цього щодо інших країн регіону. Однак в умовах війни для Росії залишається все менше можливості маневру та тиску на косовське питання в межах Ради безпеки ООН. Відтак, актуальність даного дослідження є безумовною, що уможливорює детальний розгляд позиції провідних геополітичних акторів щодо окресленої проблеми.

Стан наукової розробки теми. На сьогодні існує ціла низка наукових праць зарубіжних та українських авторів, які висвітлюють окремі аспекти косовської проблеми.

Позиція Сербії та держав регіону, шляхи врегулювання косовської проблеми, реакція світової спільноти на регіональні події висвітлена у роботах українських авторів, зокрема: Б. Варги, І. Джамич, Ю. Вендіка, А. Демещука, М. Думанської, В. Єрєміци, В. Левченка, О. Луцко, В. Каспрука

опубліковані на шпальтах BBC NEWS Ukraine, Ukrinform, Deutsche Welle, Радіо Свобода, Главком, Фокус, Європейська правда. Зокрема І. Джамич присвятила свою розвідку сучасним подіям на Балканах та загострення косовського питання. В. Каспрук оцінює ризики, пов'язані з загостренням косовсько-сербських відносин, відкриття росією «другого фронту» для відволікання уваги ЄС та США від українсько-російської війни. І. Меренич присвятив свою увагу балканському вектору зовнішньої політики США у постбіполярний період.

Зарубіжна історіографія представлена дослідженнями європейських авторів, серед них варто згадати працю І. Мезреку та Д. Моріні, які аналізують економічну співпрацю Косово з країнами Західних Балкан.. Македонсько-косовським відносинах присвячена робота С. Марусича. Цікавими видаються і праці, які присвячені порівняльним аналізам та проведення «паралелей» між косовським та українськими конфліктами – стаття М. Гессена, опублікована в часописі «The New Yorker», аналітичне дослідження праця Н. Міковіча, який окреслив зв'язок між Косово та Україною у контексті конфліктів

Водночас, досліджувана проблема не втрачає актуальності і залишається потреба вивчення її регіонального та глобального вимірів, а також прогнозування майбутнього розвитку подій довкола Косова.

Об'єктом дослідження є косовська проблема в сучасних міжнародних відносинах.

Предметом наукової роботи є косовська проблема у політиці провідних міжнародних акторів та проблема визнання незалежності республіки.

Метою даної наукової роботи було вивчити та проаналізувати позицію провідних регіональних та глобальних міжнародних акторів щодо Косово. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких наукових завдань:

- проаналізувати витoki косовської проблеми в системі міжнародних відносин наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., враховуючи характеристику позиції регіональних акторів щодо цього питання;
- дослідити позицію міжнародних організацій (ООН та ЄС) щодо косовського питання;
- проаналізувати позицію провідних геополітичних акторів щодо Косово (США, Німеччини, Франції, росії та КНР).

Методологічна основа роботи. Під час написання магістерської роботи були використані наступні методи дослідження: описовий (метод дозволив описати історію та хід косовської проблеми); аналіз (вдалося проаналізувати політику міжнародних акторів щодо косовського конфлікту); порівняльний (цей метод дав змогу порівняти позицію кожної держави щодо Косово). Окрім того, використано спеціальні методи міжнародних відносин: івент-аналіз, метод вивчення документів та метод аналізу процесу прийняття рішень.

Хронологічні рамки даного наукового дослідження охоплюють 1998 – 2022 рр., де нижня межа це початок першого конфлікту у Косово, а верхня – ситуація навколо визнання Косово станом на сьогодні. Потрібно зазначити також і **географічні рамки** дослідження – це територія західнобалканських держав, зокрема: Косово, Сербії, Північної Македонії, Чорногорії, Албанії; та території провідних держав-членів Європейського Союзу, США, РФ, КНР.

Джерельна база дослідження. У роботі використано нормативно-правові акти, документи, угоди та договори, статистичні дані, які дали можливість проаналізувати особливості досліджуваної проблеми. Такі джерельні матеріали містяться на офіційних урядових сторінках, зокрема: Міністерства закордонних справ і діаспори Косово, Міністерства європейських справ та міжнародних відносин Албанії, Міністерства закордонних справ Чорногорії, Міністерства закордонних справ Російської

Федерації, ООН, Європейської Ради, спеціальної місії EULEX, НАТО, Державного департаменту США та ін.

Інформаційні та новинні матеріали публікувалися на шпальтах Європейської правди, Радіо Свобода, BBC, Ukrinform, Deutsche Welle, BalkanInsight, Reuters та ін.

Практичне значення роботи полягає можуть бути використані під час підготовки до занять з курсу «Зовнішня політика країн ЦСЄ та ПСЄ», «Історія міжнародних відносин», «Міжнародні конфлікти», а також для підготовки праць, що стосуються проблеми Косово у міжнародних відносинах.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що зроблено спробу оцінити позицію регіональних та глобальних акторів щодо косовської проблеми, з'ясувати як на сучасному етапі це питання впливає на архітектуру відносин у регіоні, простежити значення Косово у політиці великих держав.

Практична апробація магістерської роботи. Результати роботи пройшли апробацію на III Міжнародній науковій конференції для студентів та молодих вчених «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія» (23 квітня 2021 р.), тема доповіді «Позиція ООН щодо врегулювання статусу Косово». Також є публікація у збірнику «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія».

Структура роботи. Дана наукова робота складається з 3 розділів, 6 підрозділів, узагальнюючих висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Загальний обсяг роботи – 90 с.

РОЗДІЛ 1. КОСОВСЬКА ПРОБЛЕМА В ПОЛІТИЦІ РЕГІОНАЛЬНИХ АКТОРІВ НАПРИКІНЦІ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ

1.1. Витоки косовської проблеми

Балканський півострів через особливості свого геополітичного розташування був і залишається у фокусі зіткнення інтересів різних держав Заходу і Сходу. Можна сказати, що вся історія Балкан – це конфлікт національного етнографічного та релігійного чинників. Іслам наступав на Європу через Балкани, і саме тут він був зупинений. Однак, в силу саме цієї обставини, на Балканах склався культурний, економічний і політичний простір, на якому переплелись народи, релігії і культури.

Косово – регіон, який цінують серби, але не населений сербами – має довгу складну історію. Сербські націоналісти вважають цю область колискою сербської нації і з великою гордістю дивляться на такі події, як Битва за Косово 1389 р.¹ Незважаючи на емоційну значимість, до кінця 50-х років XX ст. більшість людей, що проживають в регіоні, були етнічними албанцями, групою, яка отримала користь, коли Конституція Югославії 1974 р. дала регіону місцеве самоврядування. На кінець 1980-х XX ст. албанська більшість становила 90 відсотків з двохмільйонного населення регіону, і серби, які жили у Косово, скаржилися на дискримінацію албанців та нехтування Белградом.

До кінця 80-х рр. XX ст. Косово стало ідеальною націоналістичною ареною для сербів. У період з 1990 по 1992 рік, коли режим С. Мілошевича консолідував свою владу навколо теми об'єднаної Сербії, уряд прийняв близько 32 законів та 470 указів про автономію Косово. Вони обмежили використання албанської мови та символіки, передали відповідальність за правоохоронну діяльність сербському міністерству внутрішніх справ

¹ Причини, передумови та генеза косовського конфлікту. URL: <https://sites.google.com/site/problemakosovowmzwidn/pricini-peredumovi-ta-geneza-kosovskogo-konfliktu> (дата звернення: 17.03.2021).

(внутрішня поліція), розпустили автономний уряд та судові органи Косово, поставили під контроль Белграду місцеві ЗМІ та запровадили єдину освітню систему. Усі ці заходи мали один спільний ефект: вони посилили бажання албанців до більшої сепаратизації. Під керівництвом пацифіста Ібрагіма Ругови, косовські албанці створили паралельне суспільство через громадянський опір. Хоча режим не насильно блокував зростаючий сепаратизм, насправді етнічні залякування, арешти, дискримінація та випадкові насильства стали елементами повсякденного життя в Косово.²

Дейтонські мирні угоди 1995 р., які закінчили громадянську війну в Боснії, завдали значного удару по албанському руху за громадянський опір у Косово, який сподівався, що міжнародна спільнота візьметься за албанську справу³. Дейтон не домовлявся про Косово, і багато албанського населення почали обговорювати необхідність більш активного спротиву. Наприкінці 1997 р. «Армія визволення Косово» взяла на себе відповідальність за вбивство сербських поліцейських та осіб підозрюваних у співпраці. Тихий період сепаратизму швидко перетворився на відкритий конфлікт.

У лютому 1998 р. авторитарний режим перетворив дії «Армії визволення Косово» на привід до активнішого наступу поліцейських і спеціальних сил в центральному, контрольованому районі Косово під назвою Дреніца. Ця акція була жорстокою і включала в себе напади на албанське цивільне населення. Застосування сили сербами призвело лише до того, що ряди армії поповнилися сотнями і тисячами осіб. «Армія визволення Косово» почала отримувати гроші і зброю з-за кордону з Албанії і від албанців в інших частинах світу. Протягом усього 1998 р. бойові дії між сербськими силами та силами визвольної армії призвели до

² The Kosovo Crisis and the Ultimatum at Rambouillet, *Lenses of Analysis* URL: https://wnnorton.com/college/polisci/lenses/protect/cs_ks_kosovo.htm (дата звернення: 17.03.2021).

³ 15 років тому – Дейтонські мирні угоди: віха на шляху НАТО і Балкан. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_69290.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 1.12.2022).

серйозної гуманітарної кризи в регіоні, оскільки розпочалася масова втеча албанського цивільного населення, що рятувалося від насильства.

Криваве протистояння між повстанцями та федеральними силовиками увійшло до активної фази у 1998 р. Югославські (сербські) війська, поліційні та парамілітарні формування на 1999 рік практично змогли завдати поразки «Армії звільнення Косово». Але після чергового інциденту із вбивством мирних жителів-албанців в одному з сіл югославськими силовиками та провалом Слободана Мілошевича на мирних переговорах у Рамбуе, у конфлікт включилося міжнародне співтовариство.⁴

Засудивши дії сербських і косовських радикалів, країни НАТО збільшили контингенти своїх миротворчих сил в Албанії та Македонії, щоб запобігти переростанню конфлікту в третю балканську війну. Проте, дипломатичними заходами врятувати хиткий мир на Балканах не вдалося, і 24 березня 1999 р. розпочалася 76-денна військова операція Північноатлантичного альянсу проти Югославії під назвою «Союзна сила», в ході якої було завдано ракетних і бомбових авіаударів по стратегічних і військових об'єктах Югославії. Союзницькі сили за участю авіаційної армади (1,1 тис. літаків) здійснили 35 тис. бойових вильотів і скинули на територію СРЮ 20 тис. бомб і ракет. Від наземної операції командування альянсу утрималося. За даними НАТО, втрати ЮНА в ході військової операції становили близько 5 тис. ос., а втрати цивільного населення – 1,2 тис. ос. Близько 1,4 млн осіб змушені були залишити свої домівки в Косово. Чимало з них знайшли порятунк у сусідніх країнах: Албанії, Македонії, Чорногорії. Зрештою, зруйнувавши безліч промислових і стратегічних об'єктів СРЮ (збитки завдані економіці країни, сягнули 30 млрд. доларів), командування НАТО отримало згоду югославського керівництва на розміщення миротворчих сил у Косово і 9 червня припинило військову операцію.

⁴ Демешук А. Нові надії на вирішення наболілої балканської кризи. *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2537243-kosovo-stari-rani-ta-urok-dla-ukraini.html> (дата звернення: 17.03.2022).

Нова хвиля насильств охопила Косово вже після завершення натівської операції, коли близько 800 тис. косовських албанців почали повертатися до рідних домівок. Їхньою мішенню стали, здебільшого, косовські серби й цигани. Щоб зупинити насильство, на вимогу міжнародних інституцій 1 лютого 2000 р. було ліквідовано парламентські структури косовських албанців, розпущено всі політичні та адміністративні органи в краї, створені в період існування Республіки Косово. Перестав існувати й інститут президентства. Для припинення міжетнічного протистояння, в Косово були введені миротворчі й поліцейські сили – KFOR, загальна чисельність яких наприкінці 2001 р. становила 39 тис. військовиків.

Після припинення міжнаціонального конфлікту, Косово формально залишалося югославською територією, однак суверенітет Белграда тут не діяв. Край фактично став підмандатною територією ООН. Контроль і влада ООН були тимчасові – до вирішення питання про остаточний статус Косово, з приводу якого змагалися дві непримиренні позиції. Албанська більшість (90 % населення краю) бачила Косово незалежною державою, сербська меншість і керівництво СРЮ – сербською провінцією.

Упродовж 2000 – 2001 рр. світове співтовариство виділило 2 млрд. доларів для надання допомоги жителям Косово. Проте необхідні для відбудови економіки краю кошти отримали лише албанці. Албанські міста й села переживали справжній бум, тоді як сербські поселення перебували в депресивному стані. Масового насилля не було, за цим пильно стежили військовики армії міжнародних сил KFOR (серед них були й українські підрозділи). Однак серби жили фактично в гетто – анклавів. Тим часом, за два роки після введення міжнародних сил, близько тисячі громадян некорінних національностей в Косово, за інформацією зарубіжних ЗМІ, були вбиті, більше тисячі – зникли безвісти.

У жовтні 2000 р. за підтримки ОБСЄ у провінції відбулися муніципальні вибори. Оскільки серби бойкотували цю акцію, перемогу на

виборах здобула партія І. Ругови – Демократичний союз Косово. У листопаді 2001 р. відбулися вибори до асамблеї (скупщини) Косово, де за сербами було зарезервовано 10 із 120 депутатських місць (іншим меншинам також виділено 10 місць). Більшість депутатських мандатів вибороли албанські партії: Демократичний союз Косово (47 мандатів), Демократична партія Косово (26 мандатів), Альянс за майбутнє Косово (8 мандатів). Сербська коаліція «Повернення» утворила фракцію у складі 22 депутатів. У березні 2002 р. І. Ругову було обрано першим президентом цього краю, новостворений уряд очолив Б. Реджеп⁵.

Як центральні, так і місцеві органи влади разом з місією ООН у Косово намагалися покласти край насиллю, розгулу злочинності, тероризму, торгівлі наркотиками тощо. У 2002 р. розпочато реалізацію плану повернення 250 тис. біженців, але частина косовських албанців всіляко перешкоджала поверненню сербів до своїх домівок. Тож процес мирного врегулювання виявився надто складним і тривалим.

Отже, Косовський конфлікт – це складова частина серії балканських конфліктів, пов'язаних з розпадом Югославії на самостійні держави: СРЮ (федерацію Сербії і Чорногорії), Боснію й Герцеговину, Словенію, Хорватію й Македонію. По суті це внутрішній конфлікт між центральною владою Союзної Республіки Югославії і збройними сепаратистами провінції Косово й Метохії. В основі конфлікту лежить протистояння двох етнічних груп, сербів, складових основного населення СРЮ, і албанців, що становлять більшість населення провінції і користуються підтримкою ззовні. Мета керівництва СРЮ, підтримуваного більшістю сербського населення, – збереження територіальної цілісності держави. Мета албанських сепаратистів – здійснення прав на самовизначення з подальшим вірогідним приєднанням до Албанії. У результаті тривалого процесу переростання конфлікту в збройне зіткнення сторін і неможливості світового

⁵ Газін В., Копилов С. Новітня історія країн Європи та Америки. URL: https://pidruchniki.com/15460225/istoriya/problema_kosovo (дата звернення: 17.03.2021).

співтовариства примирити сторони і знайти рішення кризи мирним шляхом, криза переросла у воєнні дії НАТО проти СРЮ.

1.2 Позиція Сербії щодо конфлікту

Протягом XIX ст. Белград не зумів перетворити Косово на регіон, який перебував би повністю під владою сербів, спочатку націоналізацією та колонізацією, а потім вигнанням албанського населення та загнанням його до Туреччини. Косовський міф був відроджений на початку 1980-х років і вміло маніпулювався метою досягнення політичної гомогенізації сербського народу. Косовський міф також використовувався для розпалювання сербського націоналізму і піднімав питання про сербську націю в Югославії для розширення сербської держави на північний захід. У цьому контексті зусилля Сербії спрямувати біженців з Хорватії та Боснії та Герцеговини до Косова не вдалися, як і всі інші в минулому. Стурбована просуванням та біологічним розширенням албанського народу та побоюючись демографічного вибуху, сербські націоналісти почали шукати інші рішення для Косова, зокрема його відокремлення.

Втручання НАТО 1999 р. перешкоджало планам Белграду вирішити питання Косова шляхом вигнання албанського населення. Проте, незважаючи на фактичну поразку в Косово, белградський режим продовжував дотримуватися своєї старої стратегії в нових обставинах. Ця стратегія була двосторонньою, що складалася з: заперечення та підриву міжнародної місії та, роботи над поділом Косова на різні утворення. Сербські націоналісти, які розглядають поділ Косова як остаточне вирішення питання, висунули пропозицію щодо цього лише навесні цього року. Упродовж 1998 року Рада безпеки ООН та Євросоюз кілька разів попереджали владу в Белграді, щоб та зупинила насильство й розпочала переговори з політичними представниками албанського населення. В Косово базувалася моніторингова місія ОБСЄ. На початку 1999 року в Рамбуе неподалік Парижа розпочалися переговори про врегулювання кризи

в Косово. Сербські представники відкинули всі вимоги албанців та всі пропозиції міжнародних посередників. Фактично розпочавши реалізацію військового сценарію.

Для того аби повною мірою зрозуміти витoki стратегії Сербії щодо вирішення конфлікту та позиції країни варто почати з того, які ж дії здійснювались міжнародною спільнотою для вирішення даного питання. Загальновідомим є факт того, що війна в Косово закінчилася не простою капітуляцією, а складним комплексом переговорів, в ході яких як сербська, так і російська сторони намагалися домогтися того, щоб загальні поступки мирного вирішення питання відповідно до пропозицій «Великої вісімки», були закріплені з реальною вигодою для самої Сербії.

Заглиблюючись в сам текст і розуміння початкового мирного плану «Великої вісімки» від 6 травня 1999 р., то він передбачав «ефективну міжнародно-цивільну присутність і присутність в області безпеки, які були завчасно схвалені і прийняті Організацією Об'єднаних Націй»⁶, на відміну від умов НАТО, які просто закликали до «міжнародної військової присутності». НАТО як і раніше хотів бути повністю відповідальним за контроль даного питання, в той час як серби і росіяни все ще сподівалися скоротити присутність і контроль НАТО. До ранку 2 червня 1999 р. «Велика вісімка» підготувала зведений текст, який в той же день був доставлений в Белград. Угода включала в себе всі найважливіші вимоги НАТО щодо припинення війни: припинення насильства, виведення всіх сербських сил безпеки, розгортання значних і необмежених сил НАТО в Косово, повернення біженців і зобов'язання Югославії забезпечити «значне самоврядування для Косово».⁷

З російської та сербської точок зору документ передбачав центральну політичну роль ООН в «тимчасовій» адміністрації краю, визнання того, що «самоврядування» має також враховувати «суверенітет і територіальну

⁶ Никифоров Л. Косовская проблема в Совете Безопасности ООН. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2588259.html> (дата звернення: 12.09.2022).

⁷ Jefferson C.W. A Just and Necessary War. *New York Times*, May 23. 1999. P. 17.

цілісність союзної Республіки Югославії, демілітаризацію ОАК і відсутність явних посилок на будь-який процес, який міг би привести до незалежності Косово де-юре. Побічно цей документ також включав в себе військову роль Росії. Текст документа був швидко прийнятий С. Мілошевичем і схвалений Сербською партією 3 червня. Високопоставлені політичні чиновники в країнах НАТО і спостерігачі за війною були здивовані швидким прийняттям цієї угоди.⁸

Потім дипломатичні дії перейшли до технічних переговорів в Македонії між сербськими військовими і силами НАТО у Косово з приводу умов виведення сербів, де тривала боротьба за роль ООН. Лідери НАТО очікували, що ці переговори, що почалися 5 червня, пройдуть швидко, але і серби, і НАТО (і, можливо, російська позиція) продовжували сперечатися про умови врегулювання. Початковий проект військової угоди НАТО не містив ніяких посилок на ООН і, таким чином, з точки зору сербів, представляв собою істотне відхилення від щойно схваленого ними мирної пропозиції «Великої вісімки».

Серби бачили в цьому не помилку, а якусь хитрість. Ці переговори тривали протягом п'яти днів, як і запеклі бої в Косово і відповідно повітряна кампанія НАТО, хоча і з деякими обмеженнями. Готовність сербів продовжувати боротьбу за закріплення свого розуміння ролі ООН говорить про те, що це було для них нездоланною вимогою. В ході міжвоєнних переговорів також велися інтенсивні дискусії про послідовність ключових подій, які покладуть край війні⁹.

За наявними відомостями, позиція сербів полягала в тому, що сербські війська не почнуть виводити, якщо НАТО спочатку не припинить свої бомбардування, а потім Рада Безпеки не прийме свою резолюцію. Сербі дуже добре розуміли ситуацію: якщо вони погодяться на умови НАТО і почнуть виведення військ, то у них не залишиться жодних важелів для

⁸ У Сербии отбирают Косово. URL: pravaya.ru/dailynews/15181 (дата звернення: 20.03.2021).

⁹ Маначинский А, Денисов Д. *Косово и Метохия: между автономией и сепаратизмом. История и современность*. М.: Центр стратегической конъюнктуры, 2014. 316 с.

переговорів з НАТО, щоб забезпечити прийняття резолюції ООН, причому з тими ключовими положеннями, які вони, мабуть, хотіли прийняти. Російський військовий аташе в Белграді супроводжував сербську делегацію на частину переговорів, припускаючи, що угода все ще може розвалитися, якщо НАТО не піде на компроміс. Угода, підписана через п'ять днів, влаштовувала сербів за загальними пунктами порядку денного ООН, хоча узгоджена послідовність дій полягала в обмеженому виведення сербських сил, за яким послідувало припинення бомбардувань, а вже потім у хід йшла резолюція ООН у швидкій та чіткій послідовності¹⁰.

Важливо відзначити, що міністри закордонних справ країн «Великої вісімки» перебували в Кельні, обговорюючи деталі резолюції ООН, в той час як військові переговори йшли в Македонії. Оскільки Сербія не була присутня в Кельні, цілком ймовірно, що Росія вела переговори по-суті від її імені і підтримувала контакт як з сербами, так і з їх аташе, які брали участь в переговорах в Македонії. Хоча конкретні точки дотику невідомі, ввечері в понеділок, 7 червня, росіяни відмовилися схвалити розглянутий проект, але домовленість була досягнута на наступний день.

Повертаючись до позиції Сербії та її рішення, щодо припинення війни за Косово багатьма сприймається як капітуляція. Простежуючи дії сербської сторони ще з 2008 р., то варто зауважити й те, що за три дні до оголошення Косово про незалежність влада Сербії прийняла резолюцію, яка заздалегідь проголошувала наступне рішення косовського парламенту «недійсним і незаконним». У документі уточнювалося, що всі серби, які проживають в Косово, залишаються «громадянами Сербії і мають повне право не визнавати проголошену косовськими албанцями незалежність». Крім того, ще раніше керівництво Сербії затвердило «План дій» – спеціальний пакет

¹⁰ Barry R. The War for Kosovo. Posen Serbia's Political-Military Strategy. URL: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/posen_bary_v24n4.pdf (дата звернення: 30.10.2022).

заходів на випадок проголошення Косово незалежності. До самого останнього часу ці заходи трималися в суворій таємниці¹¹.

Сербія заздалегідь оголосила будь-які односторонні декларації про незалежність незаконними і недійсними і закликала міжнародну адміністрацію Косово скасувати рішення крайового парламенту на підставі резолюції 1244 Ради безпеки ООН¹². Однак, мирний договір сильно відрізнявся від проекту угод Рамбуйє¹³, відмова Югославії від яких в березні послужив приводом для нападу НАТО. І немає ніяких сумнівів в тому, що НАТО досягло в цій війні більше своїх цілей, ніж серби. Але серби не пішли ні з чим. Мирна угода залишала відкритою можливість продовження сербської політичної боротьби за Косово. Це послаблювало цілком реальну можливість, яка відкрилася в умовах угод Рамбуйє, що НАТО буде використовувати свою нову присутність в Косово для просування подальших вимог до Сербії. С. Мілошевич міг приписати ці зміни своїм прихильникам-націоналістам та заявив, що не здався без важкої боротьби.¹⁴

На відміну від умов угод Рамбуйє, серби домоглися п'яти успіхів. По-перше, головною політичною владою в Косово є ООН, а не НАТО. Таким чином, Сербія тепер має дві дружні великі держави – Росію і Китай – з впливом на політичне майбутнє Косово. По-друге, законне політичне закріплення незалежності Косово може виявитися неможливим. Трирічний графік Рамбуйє, в якому вказувалося, що «буде скликано міжнародну нараду для визначення механізму остаточного врегулювання ситуації в Косово на основі волі народу», зник. Це положення, безсумнівно, породило б сильну тенденцію до незалежності Косово. Замість цього було встановлено більш двозначний процес, без трирічного терміну, який

¹¹ Маначинский А., Денисов Д. *Косово и Метохия: между автономией и сепаратизмом. История и современность*. М.: Центр стратегической конъюнктуры, 2014. С. 124.

¹² Резолюція ООН 1244. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1244\(1999\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1244(1999)) (дата звернення: 17.03.2022).

¹³ Weller M., The Rambouillet Conference on Kosovo, *International Affairs*, Vol. 75, No. 2, April 1999, pp. 228–236.

¹⁴ Harden Blaine. «Crisis in the Balkans: Doing the Deal, *New York Times*, June 6, 1999. (дата звернення: 13.10.2022).

практично ніколи не може привести до остаточного врегулювання. У пункті 19 резолюції Ради Безпеки від 10 червня 1999 р. йдеться про те, що «міжнародна цивільна присутність і присутність в області безпеки засновуються на початковий період в 12 місяців, який буде тривати до тих пір, поки Рада Безпеки не прийме іншого рішення»¹⁵. Таким чином, якщо китайці або росіяни вирішать не брати іншого рішення, оскільки обидва мають право вето, контроль Ради Безпеки над Косово буде тривати вічно. По-третє, резолюція ООН кілька більш шанобливо ставиться до «суверенітету і територіальної цілісності Союзної Республіки Югославії» стосовно Косово, ніж документ Рамбуйє, хоча це тонкий і, можливо, спірний момент. По-четверте, присутність російських військ в Косово повинно вважатися сербським виграшем. Хоча російські миротворці цілком могли б бути розгорнуті, якби Сербія прийняла план Рамбуйє. Після того як ООН стала головною політичною владою в Косово, НАТО було б дуже важко законно блокувати присутність російських військ, навіть незважаючи на те, що НАТО було військово присутнє. По-п'яте, була усунена вбудована здатність угоди Рамбуйє привести до подальшого військового втручання НАТО проти Сербії. Дивний пункт угоди Рамбуйє, який був закріплений в кінці переговорів і який дав би військам НАТО свободу діяти в будь-якому місці Югославії, зник. Згода сербів на таке застереження було б, по-суті, відмовою від суверенітету перед НАТО. НАТО могло б використовувати цей необмежений військовий доступ для переслідування сербських посадових осіб, звинувачених у військових злочинах, і для надання допомоги іншим потенційним сепаратистським рухам у Сербії. Очевидно, що ці досягнення далеко не відповідають тому, що повинно було бути першим перевагою Сербії – утримувати Косово фактично і юридично

¹⁵ Резолюція 1244 (1999), ухвалена Радою Безпеки на її 4011-му засіданні. 10 червня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_309#Text (дата звернення: 12.10.2022).

назавжди, без будь-якого міжнародного військової або політичної присутності¹⁶.

Після проголошення незалежності Косова, у 2008 р. відносини між державами час до часу ускладнюються, зокрема в політичній, економічній та дипломатичних площинах.

У 2013 р. Косово та Сербія за сприяння міжнародної спільноти підписали Брюсельські домовленості щодо Півночі Косова, 90% населення якого складають серби. Згідно домовленостей Белград та серби на півночі Косова з центром у північній частині поділеного міста Косівська Мітровіца отримали автономію, тобто Спільноту чотирьох муніципалітетів (районів), які територіально прив'язані до Сербії, де для етнічних сербів будуть існувати окремі суди та судді, начальники поліції, система освіти та охорони здоров'я, а НАТО подав гарантії, що на цій території не будуть розміщені сили безпеки офіційної Приштини.

Згідно з парафованою угодою Сербія також зобов'язалася, що не буде зупиняти процес євроінтеграції Косова до ЄС. Приштина де-юре новою угодою отримала контроль над усією територією, яка в майбутньому буде дедалі більше інтегруватися у державну систему Косова. Водночас, Косово отримало територію на півночі Косова, яка будь-якої миті може стати джерелом політичної нестабільності, як ось автономія етнічних сербів у Боснії-Герцеговині – Республіка Сербська¹⁷.

У 2018 р. президенти двох країн заявили, що держави готові до обміну територіями та зміни кордону для досягнення історичної угоди між державами. Президенти Сербії та Косова закликали ЄС та США дозволити їм дослідити довгий час табуйовану тему кордонів. «Косово має намір досягти зобов'язуючої юридичної угоди з Сербією. Час зробити це зараз. У

¹⁶ Barry R. The War for Kosovo Posen Serbia's Political-Military Strategy URL: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/posen_bary_v24n4.pdf (дата звернення: 26.10.2022).

¹⁷ Варга Б. Сербія обирає євроінтеграцію без Косова. *BBC NEWS Україна*. 22 квітня 2013. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/mobile/politics/2013/04/130422_serbia_kosovo_deal_dt (дата звернення: 27.10.2022).

нас є невелике вікно можливостей. Це не легко. Це дуже, дуже складно. Ось чому всі повинні підтримати це», - відзначив тодішній президент Косова Хашим Тачі. Він додав, що «країни нашого регіону, держави-члени ЄС або інші країни світу не повинні протистояти або боятися потенційної мирної угоди між Косово і Сербією, навіть якщо така угода включатиме корекцію кордонів»¹⁸.

Президент Сербії Александр Вучич розкритикував міжнародну реакцію на ідею зміни кордонів, заявивши, що західні уряди хочуть нав'язати свою волю албанцям та сербам. Відтак, до сьогодні сторонами не вироблено конкретних механізмів, щоб включали остаточне розв'язання територіального питання.

Причиною чергового загострення між сторонами стало підписання в грудні 2018 р. президентом Косово Хашимом Тачі трьох законів про створення повноцінної армії, що викликало негативну реакцію Сербії, Росії, ЄС, занепокоєння ООН та схвалення США. Згідно законів від 14 грудня Косово планувало створити міністерство оборони та розширити завдання та повноваження Сил безпеки Косова (СКК), які в підсумку мали би перетворитися на постійні збройні сили з чисельністю 5000 військовослужбовців та 3000 резервістів. У відповідь сербська армія була приведена в бойову готовність¹⁹.

У 2019 р. відносини між державами загострилися внаслідок проведення спецоперації косовським спецназом на території Півночі Косова, в ході якої були арештовані 28 осіб, зокрема, 19 поліцейських і дев'ять цивільних. Окрім того, був заарештований російський громадянин, співробітник Місії ООН М. Краснощеков. Місія ООН в Косово повідомила про затримання двох своїх співробітників, яких побили та відправили до

¹⁸ Президенти Сербії і Косова публічно виступили за зміну кордонів для історичної угоди. *Європейська правда*. 26 серпня 2018. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/08/26/7086045/> (дата звернення: 25.10.2022).

¹⁹ Вендік Ю. Косово створює свою армію. Чому НАТО проти, а Сербія погрожує введенням військ. *BBC NEWS Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46574333> (дата звернення: 30.10.2022).

лікарні. Голова Місії ООН в Косово Захір Танін закликав до негайного звільнення співробітників ООН²⁰.

4 вересня 2020 р. президент Сербії відвідав Білий дім, де уклав угоду про нормалізацію відносин із Косово. Сербія Косово не визнає і вважає його автономією у складі своєї території. Як зазначалося вище, це призводить до конфліктів між Белградом і Приштиною: часом – дипломатичних, часом – економічних (ідеться про блокування поставок товарів). Саме на нормалізацію економічних відносин і спрямована угода про нормалізацію, укладена 4 вересня в Білому домі. Сторони угоди – США і Сербія; Косово в ній згадується, але не визнається як суб'єкт міжнародного права (тобто незалежна держава). Утім рішення документа стосуються безпосередньо сербсько-косовських відносин. Окрім урегулювання економічних питань, Белград, зокрема, зобов'язався на рік припинити перешкоджання визнання Косова, а Приштина – на той же рік припинити процедури входження до міжнародних організацій. І Сербія, і Косово погодилися перенести свої дипломатичні представництва в Ізраїлі до Єрусалима. Білий дім назвав укладену 4 вересня угоду *«історичним проривом»*²¹.

Події літа 2022 загострили і без того напружені відносини між Приштиною та Белградом. Президент Сербії Александер Вучич у зверненні до населення заявив, що косовська поліція вночі 31 липня почне військову операцію проти сербів. До цього влада Приштини оголосила, що з першого серпня почнеться видача спеціальних документів при в'їзді в Косово, а сербські документи вважатимуться недійсними. Голова МЗС Сербії Нікола Селакович заявив, що Белград не визнає рішення Косова. За словами міністра, косовська влада "буквально готує пекло найближчими днями" для

²⁰ Косово: чому армію Сербії привели в боеготовність і зводять барикади. *BBC NEWS Україна*. 28 травня 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-48435594> (дата звернення: 4.11.2022).

²¹ Павлюк О. Речниця російського МЗС, скажімо так, «пожартувала» з президента Сербії. Той образився на РФ, але потім начебто відлягло. *Громадське*. URL: <https://hromadske.ua/posts/rechnicya-rosijskogo-mzs-skazhimo-tak-pozhartuvala-z-prezidenta-serbiyi-toj-obrazivsya-na-rf-ale-potim-nachebto-vidlyaglo> (дата звернення: 4.11.2022).

сербів, які там живуть. 1 серпня НАТО теж зреагувало та заявило, що готове втрутитися в конфлікт²². Восени 2022 року, зокрема з 1 листопада косовська поліція почала попереджувати власників автомобілів з сербськими номерними знаками про необхідність заміни на косовські. Після письмових попереджень запроваджувалися штрафи у 150 євро за порушення. Не зважаючи на прохання західних союзників про призупинення заміни номерних знаків, Приштина з 21 листопада все таки ввела нові правила. Напругу, викликану ситуацією з номерними знаками, Боррель назвав «найсерйознішою кризою у Сербсько-Косовських відносинах з 2013 року»²³. Втім, на думку окремих аналітиків, Сербія йде на підвищення ставок і не бажає більше задовільнятися Об'єднанням сербських муніципалітетів. Деякі кроки вказують на те, що Белград може готуватися до від'єднання північних областей Косова, де більшість населення становлять Серби. Такі настрої існують і безпосередньо на місці, щоправда не стільки серед народу, скільки серед місцевих політиків, котрим порядок денний диктує Белград²⁴.

Отже, усі спроби Белграду, перетворити Косово на регіон, який би був під владою сербів, були невдалими. Після прийняття мирної угоди, та проведення переговорів із НАТО в Косово, позиція Сербії полягала в тому що вони не будуть виводити свої війська, якщо НАТО спочатку не припинять свої бомбардування. Така позиція Сербії була зумовлена тим, що серби чітко розуміли наслідки після того як вони погодяться на умови НАТО. Рішення Сербії щодо припинення війни з Косово в деякій мірі вважається капітуляцією. Після проголошення незалежності Косово відносини між державами коливаються від відверто напружених до нейтрально холодних в політичних, дипломатичних та торгово-економічних

²² Війська НАТО готові втрутитися у конфлікт Сербії та Косова – заява місії. *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/266450-vijska-nato-gotovi-vtrutitisa-u-konflikt-serbii-ta-kosova-zaava-misii/> (дата звернення: 2.12.2022).

²³ Джамич І. Косово – підігрітий конфлікт на Балканах. *ЛВ.ua*. URL: https://lb.ua/world/2022/11/22/536704_kosovo-pidigrityi_konflikt.html (дата звернення: 2.12.2022).

²⁴ Там само.

сферах. Однак, спільним знаменником для обох держав є євроінтеграційні прагнення.

1.3. Позиція балканських держав щодо косовської проблеми наприкінці XX – початку XXI ст.

Період з 1997 до 2000 (рік відставки С. Мілошевича) був позначений постійними конфліктами між Подгоріцею і Белградом. Офіційно залишаючись частиною ФРЮ, Чорногорія почала будувати власну економічну та фінансову систему²⁵. Наприкінці 1990-х років спільні федеральні інституції ставали все менш функціональними, а керівництво Чорногорії, *de facto*, діяло цілком самостійно. У серпні 1999 р. чорногорський уряд ухвалив так звану «Платформу», в якій запропонував перетворити СРЮ в конфедерацію двох рівноправних партнерів, а прем'єр-міністр Філіп Вуянович, своєю чергою, заявив, що це «рівень, менше якого ми не прийнемо»²⁶. Поступово уряд Чорногорії перебрав на себе обов'язки, які згідно з Конституцією СРЮ належали до юрисдикції федерального уряду. Свої дії чорногорське керівництво пояснювало необхідністю захистити «інтереси своєї країни та громадян», оскільки федерація «відкрито чи приховано прощтовхує порядок денний антидемократичного режиму Мілошевича»²⁷. Протистояння між двома частинами федерації досягло такого рівня, що на певний час між ними навіть були припинені торговельні відносини. Під час операції НАТО в Косово 1999 р. Подгоріца відмовилася підтримати Белград і дистанціювалася від конфлікту. Чорногорське керівництво не бажало ставати учасником ще однієї кривавої війни на Балканах та ізгоєм на міжнародній арені.

²⁵ Drakic M., Sautet F., McKenzie K. «Montenegro: the Challenges of a Newborn State», *Mercatus Policy Series Country Brief*. N. 2. Mercatus Center at George Mason University, 2007.

²⁶ Caspersen N. Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict. *Southeast European Politics*. Vol. IV, No.2-3. November 2003. URL: <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue42/caspersen.pdf>

²⁷ Opening Remarks by Milo Djukanović, president of the Republic of Montenegro. Montenegro on the Brink: Avoiding Another Yugoslav War, *Project on Ethnic Relations*, 2000. URL: <http://www.per-usa.org/Reports/Montenegro.pdf> (дата звернення: 2.12.2022).

2 грудня 2009 р. заступник прем'єр-міністра Чорногорії Светозар Маровіч заявив, що в Чорногорії немає перешкод для встановлення дипломатичних відносин з Косово. Відтак, 15 січня 2010 р. дві країни офіційно встановили дипломатичні відносини.

31 травня 2012 р. Чорногорія оголосила про відкриття посольства в Косово²⁸, заявивши, що «добрі відносини з сусідами і розвиток регіонального співробітництва є довготерміновою метою, яка стимулює прогрес в країнах регіону, коли мова йде про ЄС й євроатлантичну інтеграцію, і посилює стабільність в регіоні в цілому»²⁹. 30 липня 2013 р. Чорногорія офіційно відкрила посольство в Приштині, а Радован Мілянїч був призначений тимчасовим повіреним в справах посольства в Косово.

Водночас, питання демаркації кордону між двома державами стало одним із важливих для вирішення, зважаючи на те, що дві держави прагнуть стати членами ЄС, який вимагав врегулювати демаркаційну проблему. Зокрема, однією з вимог Європейського парламенту було підписання угоди, яка призведе до прискорення процесу лібералізації візового режиму для Косово, адже цей крок уможливить громадянам Косова подорожувати до країн ЄС без віз. Косово – єдина балканська країна, громадянам якої потрібна віза для подорожі до ЄС. Всі країни регіону, Сербія, Албанія, Чорногорія, Македонія і Боснія та Герцеговина отримали безвіз до шенгенської зони у 2010 році.

Угода була ратифікована двома урядами у 2015 р. Лише 17 лютого 2018 р. президент Косово Хашим Тачі та президент Чорногорії президент Чорногорії Філіп Вуянович підписали угоду.³⁰

²⁸ Ministry of Foreign Affairs of Montenegro. URL: <https://mvp.gov.me/en/sections/Missions/Diplomatic-Missions-to-Montenegro/Kosovo> (дата звернення: 18.11.2022).

²⁹ Montenegro to open embassy in Kosovo. URL: https://www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2012&mm=05&dd=31&nav_id=80531 (дата звернення: 18.11.2022).

³⁰ Парламент Косова закликають ратифікувати угоду про кордон з Чорногорією заради безвізу. *Європейська правда*. 16 лютого 2018 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/02/16/7077626/> (дата звернення 2.12.2022).

За повідомленням агентства Reuters, спроби проведення голосування в цій справі раніше викликали хвилю насильства в Косово, коли законодавці застосували газ у парламенті, а на вулицях сталися сутички між протестувальниками і поліцією. Опозиційні партії Косова виступали проти угоди від 2015 р. Вони твердили, що Чорногорії несправедливо передано 8 тисяч гектарів території³¹. Прем'єр-міністр Косова Рамуш Гарадінай, який був головним опонентом угоди, підтримав її. Також головний дипломат Європейського Союзу Федеріка Могеріні досить позитивно оцінила цей крок.

Ще одним питанням, яке вимагало врегулювання, стало міграційне. Адже на території Чорногорії проживало близько 10 тис. переміщених осіб з Косово, частина з яких виявила бажання повернутися на батьківщину.

Щодо торгово-економічних відносин, то дві країни найтісніше співпрацюють в рамках угоди СЕФТА (Центрально-європейської угоди про вільну торгівлю), однак це теж часто призводить до торгівельних суперечок між державами учасниками, наприклад Косово і Сербією, Косово і Північною Македонією та ін. Водночас, об'єм зовнішньої торгівлі з країнами ЄС та країн регіону, які входять в блок СЕФТА є найбільш важливою частиною торговельної співпраці Косово. Найбільшими партнерами республіки є Албанія, Сербія, Македонія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина, на які припадає 48% експорту³². Водночас, імпорт до Косово надходить здебільшого з країн ЄС, а лише на другому місці з країн регіону (28%).

За період 2011-2017 рр. Албанія була першим експортним партнером Косова (на 2017 р. - 15,9%), другим – Македонія (на 2017 р. - 12,8%), третім – Сербія (на 2017 - 12,1%), четвертим – Чорногорія (на 2017 р. - 5,3%),

³¹ Косово і Чорногорія досягли угоди про врегулювання суперечки щодо спільного кордону. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/kosovo-montenegro/4257854.html> (дата звернення: 18.11.2022).

³² Mazreku I., Morina D. TRADE ECONOMIC COOPERATION OF KOSOVO WITH THE WESTERN BALKAN COUNTRIES. *Knowledge International Journal* 26(6):P. 1611-1617. DOI:10.35120/kij26061611M (дата звернення: 18.10.2022).

Боснія і Герцеговина (на 2017 р. – 2,3%) займає одне з останніх місць³³. (Додаток Г) Водночас, Косово залежне від сербського імпорту, не зважаючи на політичні суперечки.

Відносини між Албанією та Косово є добросусідські та досить тісні. Албанія всіляко підтримує участь Косово в регіональних ініціативах і організаціях, адже це збільшить кількість міжнародного визнання держави як на двосторонніх, так і в багатосторонніх рамках, що дасть додатковий стимул для безпеки регіону. Албанія разом з Косово будуть просуватися на шляху інтеграційного процесу в ЄС, що є однією з найважливіших сфер співробітництва і взаємодії. Варто сказати, що таке спільне бачення та дії резонують з ідеями проекту «Велика Албанія» і неодноразово політичне керівництво заявляло про суспільне обговорення проекту об'єднання двох держав.

Двостороннє співробітництво базоване на національних принципах, і спрямоване на поглиблення політичної, економічної, соціальної і культурної взаємодії, а також на прискорення процесу інтеграції в ЄС як основоположного, фундаментального єдиного проекту албанського простору для побудови миру, стабільності і процвітання.

На початку жовтня 2020 р. між двома державами було прийнято широку програму співробітництва в 13 сферах – від створення спільної баскетбольної ліги до розвитку зв'язку 5G. Також розглядалося передача албанського порту Дуррес на адриатичному узбережжі під митний контроль Косова. Велика увага приділяється й албанським муніципалітетам у Сербії (Прешево, Медвежево та Буяновац). Створений Спільний фонд фінансової підтримки (разом з Косово) місцевим албанцям. Не знімається з порядку денного і питання «обміну територіями» між Сербією та Косово – трьох муніципалітетів на півночі краю на три вищеназвані сербські

³³ Ibidem, P. 1615.

муніципалітети, хоча ця ідея не підтримується на рівні ЄС і США. Ідеї об'єднання пов'язують з монаршою родиною Албанії³⁴.

Аналізуючи позицію Північної Македонії щодо косовської проблеми, варто зазначити, що у жовтні 2008 р. Македонія слідом за Чорногорією визнала незалежність Косово, не зважаючи на наявні територіальні суперечки³⁵. Не дивлячись на відсутність очевидного політичного фону для напруження, відносини між Македонією і Косово були не простими, адже війна в Косово у 1998 – 1999 рр. спровокувала поширення збройного конфлікту на територію Македонії у 2001 р.

Вже у 2009 р. Македонія і Косово врегулювали багаторічну суперечку щодо кордону і встановили дипломатичні відносини³⁶. Парламенти обох країн ратифікували відповідну міждержавну угоду, яка визначила статус території площею у двадцять тисяч гектарів. Влада незалежного Косова тривалий час відмовлялася визнати відповідну ділянку кордону, який був узгоджений 2001 р. ще урядами Сербії та Македонії. Тодішній Верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики і політики безпеки Хав'єр Солана привітав підписання угоди, назвавши її «знаком зрілості, відповідальності і взаємоповаги». Уряд Швеції, яка головує нині в Євросоюзі, заявив про «сигнал, що дає надію і демонструє, як в Європі мажуть розв'язуватися проблеми»³⁷. Цей компроміс пов'язаний із вигодами як для Скоп'є, так і для Приштини. Молода держава Косово посилила свої дипломатичні позиції у регіоні. «Наші країни сподіваються на тісні зв'язки, які базуватимуться на взаємній повазі національного суверенітету, незалежності та територіальної цілісності», - заявив після підписання угоди

³⁴ Левченко І. Фантом Великої Албанії, або чи виникне на Балканах нова монархія. *УКРІНФОРМ*, 23.12.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3159647-fantom-velikoi-albanii-abo-ci-vinikne-na-balkanah-nova-monarhia.html> (дата звернення: 18.11.2022).

³⁵ Македония вслед за Черногорией признала независимость Косово. РБК. 10.10.2008. URL: <https://www.rbc.ru/politics/10/10/2008/5703cf7f9a79473dc814998d> (дата звернення: 2.11.2021).

³⁶ Луцко О. Македонія змінює кордони заради ЄС. *BBC Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/world/story/2009/10/091021_macedonia_lucko_sp (дата звернення: 2.11.2021).

³⁷ Тейзе Є., Неділько Н. На шляху до ЄС: Македонія і Косово домовилися про кордон. *DW*. 19.10.2009. URL: <https://p.dw.com/p/KANz> (дата звернення: 2.11.2021).

Антоніо Мілососкі, глава МЗС Македонії. Сербія одразу виступила із рішучим протестом. Керівник сербського МЗС Вук Єремич, не вдаючись у подробиці, застеріг обидві країни від «наслідків».

Для обох балканських країн це була історична подія, адже для Македонії це було важливо з точки зору прагнення стати членом ЄС, а для Косова – у зміцненні суверенітету.

Варто зазначити, що Косово – один із основних торговельних партнерів Північної Македонії і одна з небагатьох країн в які експортує більше чим імпортує. У 2012 р. Македонія експортувала у Косово товарів на суму 392 млн дол, в основному нафту-сирець, цемент, ліки, сталь, напої, фрукти і овочі³⁸. Натомість, Косово експортувало товарів на суму біля 29 млн дол. Двостороння торгівля за перші сім місяців 2013 р. досягла біля 135 млн євро³⁹.

25 жовтня 2017 р. міністр іноземних справ Косово Бехджет Пацолли здійснив офіційний візит у Скоп'є, в ході якого було проведено переговори з македонським колегою Ніколлою Дімітровим. Результатом візиту стала домовленість про подальший розвиток торговельних та політичних контактів. Насьогодні між державами діє біля 40 угод, які охоплюють різноманітні сфери співробітництва, зокрема туризм, безпеку, економіку, енергетику, охорону здоров'я, прикордонну співпрацю, податки, науково-технічну сферу та ін.⁴⁰

Отже, Косово та Чорногорія підтримують добросусідські політичні, економічні, гуманітарні відносини. Дві країни, прагнучи стати членами ЄС, вирішили територіальні суперечки та запустили євроінтеграційні процеси. Обидві країни є торговельними партнерами в рамках СЕФТА, однак ще не

³⁸ Kosovo and Macedonia end trade dispute Reuters. 15.09.2013. URL: <https://www.reuters.com/article/us-kosovo-macedonia-trade/kosovo-and-macedonia-end-trade-dispute-idUSBRE98E05A20130915> (дата звернення: 2.11.2021).

³⁹ Marusic S.J., Peci E. Kosovo Embargo Catches Macedonia by Surprise. *BalkanInsight*. 6.09.2013. URL: <https://balkaninsight.com/2013/09/06/kosovo-embargo-catches-macedonia-by-surprise/> (дата звернення: 2.12.2021).

⁴⁰ Амбасада на Република Северна Македонија во Косово. URL: <https://prishtina.mfa.gov.mk/mk/page/115/bilateralni-odnosi-so-republika-kosovo> (дата звернення: 2.12.2021).

досягли тісного рівня в експортно-імпортних операціях та інвестиційному партнерстві. Обидві країни, зважаючи на спільну історію з Сербією та посилення російського впливу в регіоні Західних Балкан, відчують політичний та економічний тиск з боку сусіда та його партнерів.

Албанія та Косово є стратегічними партнерами, котрі мають спільне бачення політичного, торгово-економічного, інтеграційного та міжнародного розвитку держав та регіону в цілому. Тісні взаємини у різних сферах популяризують серед албанської спільності ідеї об'єднання всіх албанців не лише Албанії та Косово, але всіх албанських етнічних спільнот. Основою такого проекту є торгово-економічне співробітництво, політична координація та гуманітарна співпраця.

Косовсько-македонські відносини пройшли шлях від врегулювання територіальних суперечок до посилення політичної та торгово-економічної співпраці. Дві держави зацікавлені в посиленні співробітництва у різних сферах та має взаємовигідний характер – для Косово зміцнення міжнародної позиції, а для Північної Македонії – перспективу вступу в ЄС. Водночас, позиція обидвох держав залежить від дій Сербії та впливу позарегіональних гравців – США, ЄС, РФ.

Висновок до 1 розділу

Косовський конфлікт – це складова частина серії балканських конфліктів, пов'язаних з розпадом Югославії на самостійні держави: СРЮ (федерацію Сербії і Чорногорії), Боснію й Герцеговину, Словенію, Хорватію й Македонію. Конфлікт відбувався між центральною владою Союзної Республіки Югославії і збройними силами провінції Косово й Метохії. У результаті неможливості світового співтовариства примирити сторони і знайти рішення кризи мирним шляхом, криза переросла у воєнні дії НАТО проти СРЮ. Усі спроби Белграду, перетворити Косово на регіон, який би був під владою сербів, були невдалими. Після проголошення незалежності

Косово відносини між державами є нестабільними. Однак, у них є одна ціль це – євроінтеграційні прагнення.

Відносини Косово з сусідніми державами, зокрема Чорногорією, Албанією, Північною Македонією добросусідські та пройшли шлях нормалізації від 90-рр. XX до сьогодні. Що дає Косово важливу опору для відстоювання своєї позиції, використання так званої «сербської присутності» у сусідніх державах та послаблення позиції Сербії в регіоні.

РОЗДІЛ 2. ПОЗИЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЩОДО КОСОВСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

2.1. ЄС як актор посередник у косовському конфлікті

Парламент Косова проголосив свою незалежність 17 лютого 2008 року. Це був очікуваний акт, який увінчав тривалий процес, узгоджений із найрозвиненішими демократіями. Проголошення незалежності Косова не порушувало міжнародне право, і це було підтверджено також висновком Міжнародного суду. Фатос Тарифа та Пітер Лукас незадовго до проголошення незалежності Косова у статті «Спроба запропонувати належне рішення для Косова» коротко описали коріння цієї суперечки⁴¹. Вони йдуть із запитанням хто прийматиме рішення про майбутнє Косова? Крім Сполучених Штатів, політичне майбутнє Косова вирішуватиметься в основному тими ж найбільшими державами, які так погано впоралися з «албанським питанням» на початку двадцятого століття. Тоді цими державами були Велика Британія, Франція, Німеччина, Росія, Італія та Австрія. Вони становили ядро європейського концерту держав із 1815 по 1914 рік. Лондонська конференція їхніх послів у 1913 році визнала, серед іншого, нову незалежну державу Албанію та її міжнародні кордони із Сербією, Чорногорією та Грецією. Перекроювання карт балканських держав європейськими державами призвело до того, що цілі регіони, населені майже виключно етнічними албанцями, зокрема Косово, опинилися за межами державних кордонів Албанії, а їхнє населення розкидане по всьому регіону. Лондонська конференція послів 1913 року визначила долю Косова. Колись захоплене Османською імперією і що входило до її складу, Косово, яке завжди було майже однорідно етнічно албанським, поряд з нинішньою Македонією, було приєднано до Сербії в травні 1913 року.

⁴¹ Tarifa F.& Lukas P. "The end of Balkan History", *Policy Review*, nr.141. 2007. https://www.researchgate.net/publication/260068290_The_End_of_Balkan_History (дата звернення 2.12.2021)

Згаданих державних утворень більше не існує, тоді як остання, Федеративна Республіка Соціалістична Югославія, була розпущена внаслідок складного процесу, який забрав життя сотень тисяч людей, призвів до сцен геноциду та злочинів проти людяності та викликав звірства, яких не бачили в Європі з часів Другої світової війни. Федерація була розпущена в основному в результаті двох великих тенденцій: по-перше, тієї, яка прагнула домінування та гегемонії над іншими, представленою Сербією як однієї з одиниць федерації, і, по-друге, тенденції до децентралізації, демократії та свободи, представленої іншими федеральними одиницями та іншими націями. Косово, очевидно, було на боці демократії та свободи, що призвело до того, що Косово заплатило значну ціну. З колишньої федерації Югославії: Словенія, Хорватія, Боснія та Герцеговина, Чорногорія, Македонія (Північна Македонія) та Косово стали незалежними державами. Всі ці частини колишньої федерації побудували власні держави, проходячи через дуже великі труднощі: від війни, агресії, загроз та інших видів тиску з боку Сербії та її режиму. Нинішній сербський режим створює напруженість у регіоні, зокрема, поведінкою проти Боснії та Герцеговини через Республіку Сербську, Чорногорія через позицію Православної церкви (і не тільки це) і в Косово, відмовляючись визнавати державу Косова, маніпулюючи сербською меншістю. Взаємодія з ЄС має історію певного успіху на Балканах (Словенія та Хорватія є членами ЄС), але вона все ще далека від досягнення такого ж успіху в інших його частинах. Особливо у зв'язку із вирішенням суперечки між Косово та Сербією. Однак ЄС перетворив процес вступу в ядро своєї політики щодо Західних Балкан, включаючи Косово та Сербію. У червні 2003 року держави-члени наголосили на своїх «привілейованих відносинах» з регіоном.

Між Косово та Сербією існує суперечка, яка протягом своєї історії мала різні особливості. Ці особливості, на жаль, викликали безліч наслідків, майже всі періоди вони існували. Суперечка між Косово та Сербією існувала протягом дуже тривалого періоду часу, але до останніх трьох

десятиліть вона не розглядалася як міжнародна суперечка. Попередні етапи розвитку відносин між Косово та Сербією могли б стати предметом різних академічних дискусій поза межами процесів посередництва та/або фасилітації, розроблених після проголошення Косова Декларації незалежності. Сербія та її офіційні особи не виявили жодної готовності визнати Косово як незалежну державу, у той час як вони вступили в тривалий процес переговорів з Косово, який був полегшений або опосередкований ЄС у різних формах. З іншого боку, воно погодилося прийняти посередництво, і «беручи посередництво, уряд визнає, що його суперечка є законним питанням, що викликає міжнародне занепокоєння»⁴².

Перш ніж оцінювати процес, який здійснюється за сприяння ЄС шляхом переговорів, дуже важливо наголосити, що інститути ЄС дотримуються нейтральної позиції щодо статусу Косова. Це само собою показує інший підхід, який ЄС застосовує порівняно з іншими державами, створеними в процесі інтеграції.

Після проголошення незалежності однією з головних цілей зовнішньої політики Косово була інтеграція до ЄС. Так само більшість його громадян 95% підтримують процес інтеграції Косова до ЄС. Проте 5% це ті держави ЄС які не визнають Косово незалежною державою, тоді як цікаво, що нинішній Спеціальний представник ЄС з діалогу Белград – Приштина та Західних Балкан походить з Республіки Словаччина, держави, яка не визнає державу Косова. Процес незалежності Косова на додаток до довоєнних страждань «супроводжувався низкою хворобливих поступок для Косова, включаючи період незалежності під міжнародним контролем; створення кількох нових муніципалітетів із сербською більшістю, вирізаних із існуючих муніципалітетів із албанською більшістю; додаткові повноваження цих сербських районів, зокрема з питань освіти; захист об'єктів Сербської православної церкви; місця у парламенті, відведені

⁴² Merrills, J.G. International Dispute Settlement, sixth edition, Cambridge University Press, 2017.(дата звернення 3.12.2021).

сербам та іншим народам, які не становлять більшості, з правом вето на законодавство, що представляє життєво важливий інтерес; дозвіл Сербії надавати фінансову та технічну допомогу муніципалітетам із сербською більшістю; та сили безпеки, чисельність яких обмежена 2500 легкоозброєними солдатами»⁴³.

У цьому контексті з березня 2011 року по квітень 2013 року тодішній Верховний представник із закордонних справ та політики безпеки Кетрін Ештон та її команда виступили посередниками у кількох раундах переговорів між Сербією та Косово. Підхід Ештон був заснований на пов'язуванні перспектив членства обох утворень в ЄС з нормалізацією їх двосторонніх відносин. Переговори пройшли далеко не гладко. Оскільки ЄС був стурбований іншими, більш нагальними проблемами (починаючи від кризи єврозони і закінчуючи надзвичайною ситуацією з біженцями в 2015 році), Росія в цей час побачила можливість і зміцнила свої зв'язки з Белградом.

Діалог за посередництвом ЄС, який досить часто називають брюссельським діалогом між Приштиною та Белградом, офіційно розпочався на початку 2011 року. Представники Косово та Сербії провели офіційні зустрічі в період з березня 2011 року по липень 2012 року, на яких призначені учасники переговорів обговорили основні технічні питання, що обтяжують громадян Косово та Сербії. В силу свого характеру і охоплюваних ним питань процес був задуманий як Технічний діалог, результатом якого повинно було стати технічна угода.

До кінця 2012 року в ході так званого технічного діалогу було підписано низку угод, які призвели до політичного діалогу, оформленого резолюцією парламенту Косово, який «підтримує процес вирішення проблем між двома незалежними і суверенними державами, Косово і Сербією, в ім'я нормалізації відносин між собою, поліпшення життя

⁴³ Crisis Group Report, Kosovo: No Good Alternatives to the Ahtisaari Plan. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/kosovo/262-relaunching-kosovo-serbia-dialogue>. (дата звернення 5.12.2021)

громадян і просування європейського порядку денного для двох держав і регіону». (Резолюція від 18 жовтня 2012 року)⁴⁴

Таким чином, з літа 2012 року зустрічі проводилися на більш високих рівнях представництва, оскільки в діалозі брали участь прем'єр-міністри Косово і Сербії, хоча переговори продовжували носити технічний характер. Це пов'язано з необхідністю вирішення повсякденних проблем, з якими стикаються прості люди, як наслідок невизначених юридичних, економічних повідомлень про зв'язок між Белградом і Приштиною.

Процес діалогу почався без чіткої стратегії, без прозорості, досить далеко від очей громадськості, в геополітичній ситуації, коли Росія прагнула отримати більше простору і впливу, підтримуючи своїх «братів по крові», коли США в деякому сенсі передали процес в руки ЄС, в ситуації де косовські громадяни залишалися всього лише ізольованими громадянами і т. д. Косовська державність, змусила п'ять держав-членів ЄС коливатися, в той час як Косовська державність не тільки суперечила Всеправославним і слов'янським амбіціям президента Росії Володимира Путіна, але Кремлю також необхідно було реагувати на російську громадську думку, яка традиційно підтримувала сербських націоналістів і побоювалася етнічних чисток проти сербів. Водночас, діалог продовжувався, незважаючи на неясності, і незалежно від того, як він проходив, не встановлюючи ніяких смертельних умов для його припинення. Крім того, «діалог почався інакше, ніж у міжнародній практиці, коли сторони спочатку досягають угоди, що має принципову юридичну силу і потім продовжують обговорювати технічні та практичні питання разом із їх реалізацією. Під час цих переговорів сталося щось інше». (Balkans Policy Research Groups 2017)⁴⁵.

У червні 2013 року в якості винагороди за угоду держави-члени ЄС прийняли умовне рішення почати переговори про членство з Сербією до

⁴⁴ Resolution October 18, 2012. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-7-2012-0187_EN.html?redirect (дата звернення 5.12.2021).

⁴⁵ Asociacioni i Komunave Serbe: Kuptimi I pikëpamjeve kundërthënëse të shqiptarëve dhe serbëve”, Prishtina. Balkans Policy Research Group. 2017. URL: https://k-s-pag.org/wp-content/uploads/2020/03/BPRG_Pub-02_ASM_SHQ_WEB.pdf (дата звернення 5.11.2022).

січня 2014 року і санкціонували початок переговорів щодо Угоди про стабілізацію та Асоціацію з Косово. У цьому дусі Приштина і Белград домовилися не перешкоджати прогресу іншої сторони на шляху до членства в ЄС. Але це зобов'язання не заважати іншій стороні постійно не дотримувалося Сербією, яка протягом тривалого періоду часу використовувала всю свою дипломатію, щоб перешкодити зусиллям Косово щодо вступу в міжнародні організації і домогтися більшого визнання з боку держав, які не визнали Косово. Крім того, Сербії вдалося переконати деякі держави відкликати визнання Косово, що є чимось новим у сучасній практиці міжнародного права. Таким чином, з одного боку були досягнуті деякі угоди, а з іншого боку розвивалися різні дії, що суперечать угодам. Сербія закрила сербські паралельні структури на півночі Косово, включаючи поліцейські ділянки та кримінальні суди (Комісія ЄС, звіт про хід роботи в Косово за 2013 рік)⁴⁶, але вона ніколи не відмовлялася від впливу на сербське населення. Однак серби з Північного Косово вперше проголосували на місцевих виборах у грудні 2013 року.

З іншого боку, сам діалог набув особливого значення після представлення першої угоди про принципи, що регулюють нормалізацію відносин, відомої як брюссельська угода, і, як наслідок, інтеграції чотирьох північних муніципалітетів у систему управління Косово.

Важливо підкреслити, що важливі питання, врегульовані угодами, були скоріше на користь Сербії, ніж ставили обидві сторони в рівне становище. Крім того, держави-члени ЄС вирішили почати переговори про вступ з Сербією 21 січня 2014 року (Рада ЄС 2014). Представники уряду вважали, що, продовжуючи діалог, це, з одного боку, приверне більше визнань, отримає підтримку членства в міжнародних організаціях, і в цьому аспекті всеосяжна обов'язкова угода з Сербією призведе до взаємного визнання цих держав, з іншого боку, сподіваючись на ці результати,

⁴⁶ European Council, Conclusions. 2013, URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-104-2013-REV-2/en/pdf> (дата звернення 5.11.2022).

представники Косово підписали різні угоди, які не відповідали його конституції та інтересам Косовського народу. Прохання Косово про визнання президент Сербії Борис Тадич заявив: «Жодне демократичне керівництво в Сербії ніколи і ні за яких обставин не визнало б односторонню заяву. Ця принципова позиція висічена на камені і не зміниться, що б не трапилося»⁴⁷. Відповідно до цієї заяви всі офіційні представники Сербії відкрито дотримувалися цієї позиції. Незважаючи на це, представники Косово вірили, що сербські офіційні особи змінять своє ставлення, і продовжили діалог і підписання угод. Крім того, після майже всіх підписаних угод вони намагалися переконати косовський народ, що прогрес досягнуто і що насправді Сербія визнає Косово простим фактом підписання цих угод. Це було дуже далеко від реальності.

16 липня 2020 р. Лідери Сербії та Косово вперше за майже два роки зустрілися і за посередництва ЄС провели переговори у Брюсселі. Зустріч президента Сербії Александара Вучича та прем'єр-міністра Косова Авдулли Хоті, яка відбулася в четвер, 16 липня, стала продовженням спілкування в форматі відеоконференції 12 липня, у якому тоді також взяли участь глава зовнішньополітичного відомства ЄС Жозепп Боррель та спеціальний представник ЄС у переговорному процесі Мирослав Лайчак, зазначає агенція новин dpa.⁴⁸

Після переговорів у Брюсселі Боррель заявив про сподівання, що вони сприятимуть «всебічній нормалізації відносин між Косовом та Сербією». Головний дипломат ЄС додав, що радий з того, що ЄС знову відіграє

⁴⁷ Сербія відкидає рішення суду щодо Косово. BBC Ukrainian. 23.07.2010 р. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/lg/world/2010/07/100723_serbia_kosovo_oh (дата звернення: 1.10.2022)

⁴⁸ Лідери Сербії та Косова зустрілися вперше за майже 2 роки. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B8-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%96%D1%97-%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B7%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%8F-%D0%B2%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B6%D0%B5-2-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8/a-54207928> (дата звернення 5.11.2022).

провідну роль у процесі та закликав обидві сторони підійти до переговорів «у дусі компромісу та прагматизму»⁴⁹.

Однак, як згадувалося вище, на фоні розгортання російсько-української війни, помітно загострилися відносини між Белградом та Приштиною, що дало привід говорити про потенційне вогнище ще одного серйозного конфлікту у Європі. 21 листопада в Косово мала початися друга фаза переходу автомобільних номерних знаків на номери зразка Республіки. Автомобілістам, що їздять на номерах, виданих Сербією, котра досі вважає Косово своєю провінцією, загрожують штрафи у розмірі 150 євро. Початок першої фази, що передбачав усього лише попередження власникам номерних знаків, не лише підняв на ноги військових та спецпризначенців Сербії, Косова і міжнародних місій, а й змусив світ заговорити про вірогідність чергового збройного конфлікту у Європі.

З метою уникнення ескалації Верховний представник ЄС у закордонних справах та політиці та безпеки Ж. Борель покликав на термінові консультації до Брюсселя президента Сербії Александра Вучича та прем'єр-міністра Косова Альбіна Курті. Вісім годин дискусій за зачиненими дверима закінчилися нічим. Сторонам не вдалося досягти компромісу. Пропозиція Борреля полягала в тому, щоб косовська сторона не виписувала штрафів, а Сербія не видавала більше своїх номерних знаків автомобілістам з Косова. Після зустрічі Вучич розповів ЗМІ, що погодився на таку пропозицію, однак вона не влаштовувала його візаві, тому сербський президент попередив учасників перемовин, що його вчинки залежатимуть від того, як діятиме Приштина. Президент Косова Вйоса Османі за підсумками переговорів звинуватила Борреля у

⁴⁹ Думанська М. Лідери Сербії та Косова зустрілися вперше майже за два роки. DW. 16.07.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B8-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%96%D1%97-%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B7%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%8F-%D0%B2%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B6%D0%B5-2-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8/a-54207928>(дата звернення: 4.04.2022).

підіграванні сербській стороні. Розчарування провальним діалогом висловив і генсек НАТО Столтенберг і зазначив, що НАТО та міжнародні сили місії KFOR пильно стежитимуть за розвитком подій⁵⁰. Однак, за повідомленнями ЗМІ 23 листопада 2022 р. сторони досягли компромісу, хоча успіх ЄС виглядав дуже сумнівно. У Брюсселі сподіваються, що сторони зможуть приступити до розгляду масштабніших франко-німецьких пропозицій, які мають сприяти довгостроковому порозумінню між Косово та Сербією. Варто зауважити, що цей план не було опубліковано, проте за повідомленням у ЗМІ він базується на таких ключових позиціях: Косово дає згоду на створення Асоціації сербських муніципалітетів, тоді як Сербія відмовляється від блокування вступу Косова до ООН, що автоматично відчиняє їм двері у інші міжнародні організації.

30 листопада 2022 р. посли країн-членів ЄС домовилися про лібералізацію віз для громадян Косова. Чехія, яка головує в ЄС, тепер розпочне переговори з Європейським парламентом та Європейською комісією, що є останніми кроками перед безвізовим режимом⁵¹.

Відносини Косово та ЄС помітно активізувалися у друге десятиліття ХХІ ст. Зовнішньополітичні дії Косово щодо євроінтеграції, підписання Угоди про Асоціацію, фінансова та економічна допомога, лібералізація візового режиму, сприяння налагодження діалогу між Косово та Сербією сприяють посиленню співробітництва ЄС та Косово на різних рівнях.

2.2. Позиція ООН

Після завершення військово-повітряної операції НАТО «Союзна сила», яка розпочалась 24 березня 1999 року, та яка тривала 78 днів, 9 червня було підписано військово-технічну угоду між Міжнародними силами

⁵⁰ Переговори між Косовом і Сербією завершилися без домовленостей. *Радіо Свобода*. 21.11.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-perehovory-kosovo-serbii-bez-domovlenostei/32141705.html> (дата звернення: 23.11.2022)

⁵¹ ЄС готується надати Косово безвіз. Балканський оглядач. 30 листопада 2022 р. URL: <https://www.facebook.com/BalkanObserverforUkraine> (дата звернення 1.12.2022)

безпеки та урядами Федеративної Республіки Югославія та Республікою Сербія. Основними положеннями угоди були: припинення дій НАТО проти СРЮ; виведення усіх сербських військ з територій Косово та Метохії; було встановлено зону безпеки на адміністративному кордоні з Косово на території Чорногорії та Сербії; зобов'язання сил KFOR що до роззброєння Армії визволення Косово.

10 червня 1999 року Рада безпеки ООН ухвалила резолюцію 1244, яка врегулювала питання управління Косово. Резолюція постановила основні обов'язки міжнародної громадської присутності будуть включати:

- а) сприяння встановленню, до остаточного врегулювання, автономії та самоврядування Косово, беручи до уваги угоди Рамбуйє;
- б) здійснення основних громадянських адміністративних функцій поки це необхідно;
- с) організація та контроль за розвитком тимчасових інститутів демократичного та автономного самоврядування до досягнення політичного врегулювання, включаючи проведення виборів;
- д) передачу в мірі створення цих інститутів, своєю адміністративною відповідальністю при здійсненні контролю над зміцненням місцевих тимчасових органів в Косово і інших заходів в області миробудівництва та наданні їм підтримки;
- е) сприяння політичному процесу, покликаному визначити майбутній статус Косово беручи до уваги угоди Рамбуйє;
- ф) на заключному етапі контроль за передачею повноважень від Тимчасових органів Косово до органів заснованих в рамках політичного врегулювання;
- г) надання допомоги у відновлення ключових об'єктів інфраструктури і у відновленні інших об'єктів;
- h) підтримку в координації з міжнародними гуманітарними організаціями- гуманітарною та надзвичайною допомогою;

- i) підтримка громадського порядку, включаючи створення місцевих поліцейських сил, а на даному шляху розгортання та проходження служби в Косово міжнародного поліцейського персоналу;
- j) захист та заохочення прав людини;
- k) гарантія безпечного та безперешкодного повернення всіх біженців та переміщення осіб у свої домівки в Косово.⁵²

Резолюція також містить основні принципи врегулювання косовської кризи: негайне і підконтрольне припинення насильства і репресій в Косово; виведення з Косова військових, поліцейських і воєнізованих сил; безпечне і вільне повернення всіх біженців і переміщених осіб і безперешкодний доступ в Косово організацій, які надають гуманітарну допомогу; політичний процес, спрямований на укладення тимчасової політичної рамкової угоди, що передбачає значну ступінь самоврядування для Косова та ін. Зокрема, для врегулювання ситуації передбачалося:

1. Розгортання в Косово під егідою ООН ефективних міжнародних цивільних сил і сил безпеки, які будуть діяти відповідно до рішень, які можуть прийматись на підставі глави VII Статуту, і здатних гарантувати досягнення спільних цілей. (п.3, додатку 2)

2. Міжнародні сили безпеки за активної участі Північноатлантичного договору повинні бути розгорнуті під об'єднаним командуванням та контролем і уповноважені створити безпечні умови для всіх людей у Косово і сприяти безпечному поверненню у свої помешкання всіх переміщених осіб і біженців. (п.4, додатку 2)

3. Створення тимчасової організації в Косово, як частини міжнародної цивільної присутності, під управління якої населення Косово матиме автономію в рамках Союзної Республіки Югославії відповідно до рішення Ради Безпеки ООН. Тимчасова адміністрація буде забезпечувати керівництво протягом перехідного періоду, водночас буде забезпечувати і контролювати створення тимчасових демократичних органів

⁵² Резолюція ООН 1244. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1244\(1999\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1244(1999)) (дата звернення: 17.03.2022).

самоврядування з метою створення умов для налагодження мирного життя для всіх жителів Косово. (п.5, додатку 2) та інші.⁵³

Таким чином, резолюція передала цивільну владу до ООН, а воєнна влада перейшла до KFOR (Kosovo Force), Міжнародних сил з підтримки миру в Косово, яка діє на території Косово до сьогодні. Окрім того, було засновано Місію ООН в Косово – UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo). Ця структура мала виконувати роль Тимчасової адміністрації, включно із виконанням функцій законодавчої, виконавчої та судової влади. Також було вирішено започаткувати політичний процес задля визнання майбутнього Косово⁵⁴.

До середини 2000-х Косово в юридичному сенсі залишалось частиною Сербії, хоча з 1999 року край знадівся під управлінням ООН. Резолюцією 1244 РБ ООН було уповноважено сприяти політичному процесу для визначення майбутнього статусу Косово. Незважаючи на це, міжнародному співтовариству знадобилось більше шести років щоб почати цю діяльність.

У 2006 році відбулися переговори у Відні, між делегаціями Косово та Сербії. Ці переговори були організовані спеціальним посланником Генерального секретаря ООН Кофі Анана та колишнім президентом Фінляндії Марті Ахтісаарі у тісній взаємодії із Контактною Групою (у складі Німеччини, Італії, Франції, Росії, Великобританії та США). З самого початку переговорів було очевидно, що жодна із сторін не збирається міняти свою точку зору щодо статусу Косово.

Із 2006 р. тривало скорочення чисельності Місії та передачі повноважень Силам законності, правопорядку та жандармерії ЄС у Косово (EULEX, European Union Rule of Law Mission in Kosovo)⁵⁵, в рамках якого з грудня 2008 р. по липень 2009 р. проведено кардинальне реформування Місії ООН у Косово і суттєве скорочення персоналу Місії. На травень

⁵³ Там само.

⁵⁴ UNMIK FACT SHEET UNITED NATIONS INTERIM ADMINISTRATION MISSION IN KOSOVO. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmik> (дата звернення: 17.03.2022).

⁵⁵ EULEX. URL: <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,60> (дата звернення: 17.03.2022).

2018 р. чисельність Місії ООН у Косово становила 342 ос., чисельність військового контингенту НАТО, KFOR- 4756 ос.⁵⁶

Марті Ахтісаарі у 2007 р. представив Генеральному секретарю ООН свій план щодо врегулювання статусу Косова. «План Ахтісаарі» базувався на концепції незалежності із обмеженням суверенітету, або «незалежності під міжнародним контролем». Перехід до незалежності мав бути поступовим, тому Косово ще деякий час повинно було бути під протекторатом ООН, також зберігалась присутність KFOR. Водночас передбачались гарантії безпеки для сербських меншин.

«План Ахтісаарі» потрібно було затвердити новою резолюцією Радбезу ООН замість резолюції 1244. Але Серія відхилила документ, а Росія завадила Раді Безпеки ООН його ухвалити.

17 лютого 2008 р. депутати Косово проголосували за Декларацію про незалежність.⁵⁷ Ця декларація базувалась на «Плані Ахтісаарі», таким чином план поступово почав втілюватись. У зв'язку з цим сербський уряд анулював Декларацію, аргументувавши тим що це протизаконний акт тимчасових установ в Приштині. Зважаючи на це, 18 лютого було скликано засідання, де було анульовано Декларацію про одностороннє проголошення незалежності Косово. У північних сербських районах щодо реалізації «Плану Ахтісаарі» і фактично незалежності Косово саботували. Але в ці дні уже почалося світове визнання Косово, як незалежної держави.

22 липня 2010 р. Міжнародний суд ООН у Гаазі визнав, що проголошення незалежності Косово від Сербії ніяк не суперечить міжнародному праву. До слова, з моменту проголошення незалежності Косова 116 держав визнали її як країну, втім 15 згодом відкликали своє офіційне дипломатичне визнання. Отже, за станом на 4 вересня 2020 року 98 країн-членів ООН з 193 (51 %), також 22 з 27 (81 %) країн-членів

⁵⁶ UNMIK FACT SHEET UNITED NATIONS INTERIM ADMINISTRATION MISSION IN KOSOVO. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmik> (дата звернення: 17.03.2022).

⁵⁷ Край Косово проголосив незалежність. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1111295.html> (дата звернення: 17.03.2022).

Європейського Союзу та 26 з 30 (87 %) країн-членів НАТО, 33 з 57 (58 %) країн-членів ОІС визнають державу Косово.⁵⁸

Після початку визнання Косова як незалежної держави активна роль ООН фактично пригальмувалася. Косово та Сербія вступили у затяжний процес налагодження діалогу, який ускладнювався як внутрішніми та і зовнішніми процесами в обидвох державах. Нестабільна політична ситуація у Косово, активна підтримка Сербією Росії (не приєднання до антиросійських санкцій, введених внаслідок початку російсько-українського конфлікту), активізація ролі Європейського Союзу в косовському питанні (адже і Косово і Сербія прагнуть стати членами ЄС), кризи на Близькому Сході зосередили увагу ООН на вирішенні більш актуальних питань. ООН і далі діяла в Косово через МООНК, яка забезпечувала безпеку під час виборів, займалась питаннями демаркації кордону з Чорногорією, безпековими питаннями.

Хоча, наприклад, рішення про створення косовської армії у 2018 р. викликало занепокоєння Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерреша. Він наголошував, що резолюція 1244 (1999) РБ забезпечує єдину правову основу для міжнародної присутності Сил у Косово (KFOR). 14 грудня влада Косово оголосили про прийняття трьох законів, які запускають процес перетворення сил безпеки Косово в армію. Так, Приштина планувала вдвічі збільшити чисельність службовців – до 5 тис. осіб. 5 грудня генсек НАТО Йенс Столтенберг заявив, що намір Косово створити власні збройні сили

⁵⁸ Міжнародне визнання Республіки Косово. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B5_%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B8_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE (дата звернення: 17.03.2022).

підриває стабільність в регіоні.⁵⁹ Створення косовської армії негативно сприйняв і Європейський Союз.⁶⁰

У контексті загострення відносин між Приштиною та Белградом літа 2022 р. Європейський союз закликав Косово дати більше часу для поступової відмови від сербських номерів. США і НАТО також застерегли Косово від односторонніх дій, які можуть призвести до подальшої ескалації напруженості. Окрім того, загострення ситуації все більше віддає Косово від можливості членства у ООН та інших міжнародних організаціях. Як зазначалося вище, врегулювання осінньої кризи дозволить Приштині та Белграду більш детально розглянути франко-німецькі пропозиції щодо довгострокового врегулювання. А відтак, можливо в короткостроковій перспективі ООН отримає ще одного члена, а Сербія виторгне собі кращі дивіденди.

Отже, позиція ООН у випадку врегулювання статусу Косово характеризувалася активним посередництвом і цей посередник прийняв стратегію тиску на Сербію для досягнення заздалегідь визначеного результату: незалежності Косово. На початку переговорів Ахтісаарі зробив висновок про те, що врегулювання між сторонами шляхом переговорів є малоймовірним через їх несумісні позиції, і, таким чином, намагався тиснути на Сербію з проханням прийняти незалежність Косова. Стратегія посередництва була приречена на провал, оскільки без використання важелів не було стимулів для обох сторін змінити свої позиції, особливо не для сербської делегації. Небажання Сербії прийняти Комплексний план врегулювання Ахтісаарі було посилено сприйняттям прихильності Ахтісаарі щодо Приштини. Хоча низька готовність сторін конфлікту до компромісів є

⁵⁹ Генсек ООН обеспокоен решением Косово создать армию. *Известия*. 15 грудня 2018. URL: z.ru/823978/2018-12-15/gensek-oon-obespokoien-resheniem-kosovo-sozdat-armiiu; В ООН обеспокоены последствиями закона о Силах безопасности Косово. URL: <https://news.un.org/ru/story/2018/12/1345321> (дата звернення: 17.03.2022).

⁶⁰ На засіданні Радбезу ООН президенти Сербії та Косова обмінялися звинуваченнями через косовську регулярну армію. НВ. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/na-zasidanni-radbezu-oon-prezidenti-serbiji-i-kosovo-obminjali-zvinuvachennjami-cherez-kosovskoj-rehuljarnoji-armiji-2513986.html> (дата звернення: 17.03.2022).

основною змінною, яка пояснює провал процесу медіації, факти свідчать про те, що саме стратегія посередництва сприяли цьому провалу.

На сьогодні Косово прагне стати членом ООН, однак через політичну кризу та позицію Сербії, яку підтримує росія, як член Ради Безпеки ООН, Косово доведеться йти на все більші поступки через тиск ООН, ЄС та США.

Висновок до 2 розділу

Відносини Косово та ЄС помітно активізувалися у друге десятиліття XXI ст. Зовнішньополітичні дії Косово щодо євроінтеграції, підписання Угоди про Асоціацію, фінансова та економічна допомога, лібералізація візового режиму, сприяння налагодження діалогу між Косово та Сербією сприяють посиленню співробітництва ЄС та Косово на різних рівнях. Водночас, ЄС активізувала свою посередницьку роль щодо врегулювання низки кризових ситуацій в косовсько-сербських взаєминах на тлі палаючого російсько-українського конфлікту.

ООН, котра відіграла помітну роль у процесі створення, припинення конфлікту та довгострокових планів врегулювання, однак на сьогоднішній день залишається лише «занепокоєним» актором, закликаючи не допустити нового конфлікту в Європі, але підтримуючи всі ініціативи ЄС та НАТО.

РОЗДІЛ 3. КОСОВСЬКА ПРОБЛЕМА У ПОЛІТИЦІ ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

3.1. Позиція США

США брали активну участь у врегулюванні косовської проблеми. Ще у листопаді 2005 р. Контактна група (Франція, Німеччина, Італія, Росія, Великобританія та США) підготувала «Керівні принципи» для вирішення майбутнього статусу Косово.

18 лютого 2008 р. США офіційно визнали Косово суверенною та незалежною державою. США продовжують підтримувати багатоетнічне, демократичне Косово, повністю інтегроване в міжнародне співтовариство. Пріоритети США в Косово зосереджені на регіональній стабільності, включаючи нормалізацію відносин Косова з Сербією, зміцнення верховенства права та сприяння економічному зростанню. Двосторонні зв'язки між державами підтримуються через посольство США в Приштині, яке було відкрите 8 квітня 2008 р.⁶¹

Діалог, що був розпочатий у 2010 р. Європейським Союзом за підтримки США, започаткував новий процес сприяння примиренню між Косово та Сербією. У 2019 р. президент призначив спеціального посланника з питань мирних переговорів між Косово та Сербією, а державний секретар призначив спеціального представника на Західних Балканах.⁶² Їх основною метою стало заохочення Косово та Сербії пришвидшити зусилля для досягнення угоди про нормалізацію, зосереджену на взаємному визнанні, яке було б корисним для всіх громадян Косово та Сербії. Нормалізація відносин між Косово та Сербією зміцнить регіональну стабільність та дасть можливість обом країнам реалізувати весь свій потенціал та надалі інтегруватися на Захід.

⁶¹ U.S. Embassy in Kosovo. URL: <https://xk.usembassy.gov/> (дата звернення: 17.03.2022).

⁶² США призначили спецпредставника для мирних переговорів між Сербією і Косово. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/10/4/7101558/> (дата звернення: 17.03.2022).

З широкої підтримки США, у 2016 р. Косово уклало з ЄС Угоду про стабілізацію та асоціацію (ССА), що стало першим кроком до членства в ЄС. Виконання ССА сприяє посиленню торгівлі між ЄС та Косово, зобов'язує Косово узгоджувати своє законодавство зі стандартами ЄС та сприяє постійному політичному діалогу між ЄС та Косово. США продовжують підтримувати повну євроатлантичну інтеграцію Косова.

Косово шукає підтримку США в контексті загострень та напруження відносин з Сербією. Зокрема, у 2017 р. міністр закордонних справ Косово Енвер Ходжай звертався до міжнародної спільноти, зокрема ЄС та США щодо провокацій Сербії з потягом Белград-Косовська Мітровиця, на якому було написано «Косово – це Сербія»⁶³.

Завдяки США Косово розширює коло своїх зовнішньополітичних партнерів, зокрема 1 лютого 2021 р. Косово й Ізраїль встановили дипломатичні відносини – повідомляв кореспондент Радіо Свобода. Відповідний документ у ході відеоконференції 1 лютого підписали міністри закордонних справ двох країн, Меліза Харадінай-Стубла і Габріель Ашкеназі. Ізраїльський міністр запровадження відносин назвав «історичним» кроком. Його колега з Приштини заявила, що «Косово довго чекало на цей день» й зазначила, що Ізраїль став 117-ою країною, котра визнала Косово як незалежну й суверенну державу. М. Харадінай-Стубла додала, що взаємовизнання не було б можливе без допомоги Сполучених Штатів Америки⁶⁴.

Однією з складових відносин між США та Косово є допомога, яка спрямована на Косово, яке має стати стабільною, демократичною та економічно розвинутою європейською державою. Державний департамент США разом з «Агентством США з міжнародного розвитку» надають пріоритет повному виконанню міжнародних угод для нормалізації відносин

⁶³ Косово просить ЄС та США про допомогу через провокації з боку Сербії. *Європейська правда*. 20.01.2017 р. URL:<https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/01/20/7060405/> (дата звернення: 1.12.2022).

⁶⁴ Косово й Ізраїль встановили дипломатичні відносини. *Радіо Свобода*. 1.02.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kosovo-izrail-dyplomatychni-vidnosyny/31080670.html> (дата звернення: 30.11.2022).

між Косово та Сербією та працюють над створенням державних установ на основі прозорих механізмів. За даними 2019 р. Косово отримало 29 млн. дол. допомоги в порівнянні з 76 млн. дол у 2001 р.⁶⁵ США співпрацюють з урядом Косова для реалізації програми «Виклики тисячоліття» (Millennium Challenge Corporation, MCC) для підтримки управління та надійного енергетичного ландшафту в Косово. Уряд Косово та MCC також спільно розробляють програму «Compact», яка була затверджена у 2020 р.⁶⁶

Американські війська продовжують брати участь в очолюваних НАТО збройних силах (КФОР), що забезпечують безпеку та свободу пересування для всіх громадян Косова. Військовий контингент США є найбільшим серед 27 держав, що беруть участь в цій ініціативі. Двостороння програма державного партнерства за участю Національної гвардії штату Айова (діє з 2011 р.) має довгострокову мету побудови та розширення партнерських відносин із Косовськими силами безпеки (Kosovo Security Force, KSF), які допоможуть Косово сприяти регіональній безпеці та співпраці. Косово – єдина країна, яка має консульство в Де-Мойн, штат Айова.

Важливим є і те, що США мають велику військову базу в Косово – Кемп Бондстіл, і вона є частиною оборони регіону. База розташована біля міста Урошевац, є найбільшою американською базою в Європі, що дозволяє контролювати акваторії двох морів (Середземного та Чорного), а також маршрути, які ведуть на Близький Схід, в Північну Африку та на Кавказ. «Бондстіл» займає площу біля 800 гектарів; на її території розміщено 300 об'єктів (аеродроми, ангари, інфраструктура, що забезпечує базування вертолітних, артилерійських і танкових частин, магазини, кінотеатри, спортзали, бібліотеки, дві церкви, найсучасніша в Європі лікарня)⁶⁷. База покрита шляховою мережею протяжністю 25 км й обнесена 14-

⁶⁵ U.S. Foreign Aid by country. URL: <https://explorer.usaid.gov/cd/CS-KM> (дата звернення: 2.12.2022).

⁶⁶ U.S. Relations with Kosovo. URL: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-kosovo/> (дата звернення: 2.12.2022).

⁶⁷ Филимонова А. США на Балканах: оперативная фаза установления военного контроля. *Фонд стратегической культуры*. URL: <https://www.fondsk.ru/news/2013/05/22/us-na-balkanah-operativnaja-faza-ustanovlenija-voennogo-kontrolja-20614.html?print> (дата звернення: 29.11.2022).

кілометровими земляними та бетонними огорожами з колючим дротом і 11 охоронними вежами. Сьогодні тут зосереджено більше 7 тис. військовослужбовців, базується 55 вертольотів⁶⁸.

Важливе значення мають і двосторонні економічні відносини. Американські інвестори в Косово беруть участь у проектах у секторах будівництва, енергетики, охорони здоров'я, інформаційних технологій та розвитку нерухомості. Косово є країною-бенефіціаром за програмою Загальної системи преференцій (ВСП), яка сприяє економічному розвитку, відмінюючи мита приблизно на 3500 товарів, що імпортуються в Косово. Важливе значення для США має і боротьба за вплив на транспортування енергоресурсів. Власне США намагається реалізувати проект «з перекачування каспійської нафти через Косово до Адріатичного моря, звідки її танкерами можна поставляти на західноєвропейські ринки»⁶⁹. Водночас, контролювати транспортні артерії, як відомо, зручніше й надійніше через систему протекторатів, створенням яких і займаються США на Балканах, починаючи з 1991 р. Таким чином, Пентагон намагається зміцнити свою енергетичну безпеку, з одного боку, та послабити російську, з іншого.

У Косово зареєстровано понад 16 компаній, які мають прямі зв'язки з США. Серед найактивніших – Bechtel, Hill International, Coca Cola, General Electric, KFC, ContourGlobal, Marriott, Cisco, Famous Famiglia, Burger King, Domino's та Microsoft. У Косово продаються також інші американські товари через дистриб'юторів, а також місцеві представництва UPS та FedEx.

Цікавим є те, що політика США позитивно сприймається косовською громадськістю, яка вдячна діям держави та американському контингенту за існування незалежного Косово⁷⁰. Образи американських президентів та

⁶⁸ Кемп-Бонстіл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B5%D0%BC%D0%BF-%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BB> (дата звернення: 29.12.2022).

⁶⁹ Меренич І. Балканський вектор зовнішньої політики США у постбіполярний період. *Міжнародні відносини*. Вип.7. 2015. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2567 (дата звернення: 17.03.2022).

⁷⁰ Sullivan S. Kosovo's America Obsession. *TIME*. URL: <https://time.com/kosovo-independence-america-obsession/> (дата звернення: 1.05.2022).

політиків є досить популярними. Їхніми іменами названі вулиці, площі, проспекти, напр. бульвар Білла Клінтона та вулиця Джорджа Буша. У столиці є магазин жіночого одягу на ім'я Хілларі, на деяких великих будівлях та готелях архітектурні елементи, що повторюють американські пам'ятники та символи, такі як Статуя Свободи або білоголовий орлан. У травні 2009 р. Д. Байден відвідав Косово. Він підтвердив позицію США, що косовська «незалежність незворотна», а адміністрація Б. Обама залишається відданою Косово. У серпні 2016 р. віце-президент Джо Байден відвідав Косово і церемонію, яка перейменувала південно-східну магістраль «Джозеф Р. Бо Байден III» на честь внеску свого сина Бо у реалізацію програми підготовки суддів та прокурорів. Дії адміністрації Д. Трампа та особа президента у Косово мали високу популярність. Згідно опитування Gallup в січні 2018 р., яке було присвячене оцінці лідерства США у світі, Косово зайняло перше місце у світі - 75% схвалення дій адміністрації Д. Трампа⁷¹.

Криза літа-осені 2022 р. негативно була оцінена адміністрацією Дж. Байдена, яка закликала до мирного вирішення конфлікту. «Згідно з Брюссельською угодою, Косово має право запровадити режим номерних знаків, але подовження термінів відповідає інтересам досягнення прогресу в діалозі за сприяння ЄС щодо нормалізації відносин Косово та Сербії», - повідомив речник Держдепартаменту США Нед Прайс. При цьому США були розчаровані та стурбовані тим, що уряд Косова відхилив прохання зробити це від своїх міжнародних партнерів. Держдепартамент наголошував, що Косово та Сербія повинні терміново та гнучко працювати над досягненням всеосяжної угоди про нормалізацію відносин, зосереджену на взаємному визнанні. «Важливо, щоб обидві сторони зменшили підбурювальну риторику та вжили конкретних дій, щоб продемонструвати свою відданість конструктивній співпраці для забезпечення стабільного та

⁷¹ Там само.

процвітаючого майбутнього для регіону”, - підсумував Прайс⁷². Коли у листопаді з’явилися повідомлення про досягнутий нетривкий компроміс, то Держдепартамент США заявив, що «Сполучені Штати вітають домовленість, досягнуту між Косовом та Сербією щодо заходів, спрямованих на уникнення подальшої ескалації напруженості. Ми також схвалюємо домовленість двох країн повністю і невідкладно зосередитися на нормалізації відносин під егідою діалогу за сприяння ЄС. Ми підтримуємо діалог за сприяння ЄС як найкращий шлях для просування європейського майбутнього Сербії та Косова»⁷³, - йдеться у заяві.

За словами речника, США вітають рішення сторін поставити інтереси всього свого народу на перше місце при прийнятті рішень та вжити заходів для покращення повсякденного життя своїх громадян⁷⁴. «Обидві сторони зробили сьогодні, за сприяння ЄС, гігантський крок вперед до забезпечення миру і стабільності в усьому регіоні. Сполучені Штати вітають конструктивні переговори та заохочують подальший прогрес на шляху до нормалізації відносин»⁷⁵, - заявив він.

Отже, Косово своєю незалежністю завдячує великою мірою підтримці США. Адже від участі сил НАТО в кін. ХХ ст. – на поч. ХХІ ст. та підтримкою і визнання незалежності Косово за останні десять років. Присутність у Косово військової бази США, нарощення торгово-економічної співпраці, підтримка та популяризація «американського образу» дають можливість США бути присутнім в регіоні Західних Балкан та протистояти новим геополітичним викликам. Однак, варто зауважити, що позиція США щодо косовського питання сьогодні абсолютно співпадає з позицією ЄС та фактично віддана у руки європейських союзників США.

⁷² Кравченко О. США закликали Косово продовжити термін впровадження номерних знаків. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/world/2022/10/29/534106_ssha_zaklikali_kosovo_prodovzhiti.html (дата звернення: 25.11.2022).

⁷³ Там само.

⁷⁴ США привітали досягнення домовленості між Сербією і Косовом. *Європейська правда*. 24.11.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/24/7151228/> (дата звернення: 25.11.2022).

⁷⁵ Там само.

США не зацікавлені у початку нового конфлікту в Європі та будуть все більше схилити сторони до компромісу.

3.2. Позиція Німеччини

За останні півтора десятиліття роль Німеччини в Косово змінилася від миротворця до будівничого демократичної держави. Окрім США, зусилля Німеччини у Косово мали вирішальне значення для своєчасного припинення кризи, нарощування потенціалу республіки до незалежності та державного будівництва Косово після проголошення незалежності. Двосторонні відносини Німеччини та Косово залишаються стабільними у контексті безпеки і верховенства закону, надання фінансової допомоги, політичної підтримки щодо визнання статусу, відносин з Сербією та ЄС, а також ролі в міжнародних організаціях, зокрема НАТО (місія KFOR). Німеччина активно підтримує Косово на шляху до європейської інтеграції.

Участь Німеччини у війні в Косово ознаменувала переломний момент для зовнішньої політики Німеччини та її ролі у міжнародних справах та геополітиці, як пов'язаних з безпекою, так і гуманітарними питаннями. До 1990-х років міжнародна гуманітарна стратегія Німеччини складалася лише з проєктів розвитку та постконфліктних гуманітарних проєктів, які не передбачали німецької військової присутності. У той час як Німеччина направила миротворців до Боснії в середині 90-х, рішення восени 1998 року залучити німецьких військових до операції в Косово стало поворотним моментом у зовнішній політиці Німеччини⁷⁶. Під приводом виключно гуманітарної мети німецький бундесвер надав чотирнадцять винищувачів «Торнадо», які брали участь приблизно в 500 місіях. Це рішення було прийнято в той час, коли лівоцентристська Соціал-демократична партія (СДПН) все ще проводила різницю між заходами збереження миру, які вважалися хорошими, і заходами щодо встановлення миру, які багато хто

⁷⁶ Hoffman Ch. Neukirch R.б Repinski G., Rohr M. von. The tentative German (English translation). *Spiegel Politik*. URL: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-91675468.html> (дата звернення: 12.10.2022).

відкинув. Коаліційний уряд СДПН та зелених проголосував за втручання Німеччини у косовські події, що, на думку Г. Шредера, було «дійсно соціальним проривом».

На додаток до військової ролі, яку Німеччина зіграла у складі НАТО, Німеччина мала і важливу дипломатичну роль, адже завдяки домовленостям з Росією, проведення компанії НАТО мало успіх. Міністерства закордонних справ Німеччини переконало Росію відмовитися від підтримки Белграда⁷⁷ напередодні початку компанії. Відсутність схвалення операції ООН не завадило Німеччині взяти участь у першій масштабній військовій операції ще з часу Другої світової війни. Військова участь Німеччини поряд з альянсом НАТО направила Німеччину по бажаному шляху нормалізації німецької військової політики, політики безпеки та посилення ролі Німеччини в геополітичному просторі.

Німеччина визнала незалежність Косово 20 лютого 2008 року і стала 11-ю країною та 4-ю країною ЄС, яка визнала Республіку Косово. З тих пір Німеччина є прихильником незалежності і територіальної цілісності Косово. Стратегічне значення Німеччини полягає не лише у визнанні Німеччиною незалежності та територіальної цілісності Косово, а й у готовності Німеччини підтримувати та боротися за цю позицію серед інших держав та міжнародних суб'єктів, особливо щодо Сербії та держав – членів ЄС.

У той час як ЄС зберігає нейтралітет щодо статусу Косово, 23 з 27 держав-членів визнали Республіку Косово. В умовах розбіжностей у статусі ЄС зіткнувся з труднощами у виконанні ролі посередника між Косово та Сербією та підтримці єдиного фронту щодо майбутнього Косово в ЄС, територіальної цілісності та півночі Косово. Однак Німеччина постійно підтримувала прагнення Косово до ЄС, територіальну цілісність та владу на півночі Косово, одночасно відіграючи ключову дипломатичну роль у відносинах між Косово та Сербією.

⁷⁷ Schroder on Kosovo: "The Goal Was Exclusively Humanitarian. Der Spiegel. URL: <http://www.spiegel.de/international/schroeder-on-kosovo-the-goal-was-exclusively-humanitarian-a-444727.html> (дата звернення: 14.10.2022).

Майбутнє Косово і Сербії в ЄС пов'язане, крім традиційних вимог до інтеграції та вступу, з діалогом Косово-Сербія за сприяння ЄС, ситуацією на півночі Косово і питанням статусу і визнання Косово (Сербією і невизнаними державами - членами ЄС). Надання Сербії дати початку переговорів про вступ до ЄС обумовлено прогресом Сербії щодо Косово (зокрема, півночі Косово) і в діалозі Косово-Сербія за сприяння ЄС. Німеччина має великий вплив як на процес вступу Сербії, так і на процес діалогу, які нерозривно пов'язані. Колишній міністр закордонних справ Німеччини Гідо Вестервелле ясно дав зрозуміти, що Німеччина буде перешкоджати Сербії почати переговори про вступ до ЄС, якщо Сербія не поступиться контролем над північню Косово в рамках діалогу. Депутати від Християнсько-демократичного союзу Німеччини (ХДС) відвідали Белград у березні 2013 року, а спільна делегація французьких парламентарів та членів німецького Бундестагу відвідала Сербію у квітні 2013 року. Тодішня віцепрем'єрка Сербії Сюзана Груб'єшич заявила: «Після офіційного візиту до Німеччини ясно, що угоди укладаються в Брюсселі, але рішення приймає Берлін»⁷⁸. Тодішній прем'єр-міністр Сербії Дачич висловив розчарування тим, що Німеччина висувала непотрібні умови на додаток до тих, які вже були поставлені. Однак, наполеглива увага Німеччини до ліквідації паралельних структур на півночі Косово, до дотримання умов укладення юридично зобов'язуючої Угоди про нормалізацію відносин між Косово і Сербією і до залучення тоді першого заступника прем'єр-міністра Сербії Олександра Вучича змінила долю діалогу і зіграла важливу роль ключову роль у сприянні укладенню 19 квітня за сприяння ЄС Північної угоди між урядами Косово і Сербії.

Німеччина очолила ЄС у сприянні нормалізації відносин між Косово і Сербією і відіграла важливу роль у прогресі, який було досягнутого на

⁷⁸ Deputy PM: Germany will decide on EU talks date. URL: http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?2013&mm=02&dd=23&nav_id=84836 (дата звернення: 14.10.2022).

⁴⁷ Rettman A. Germany sides with Kosovo against Serbia. *EU Observer*. URL: <http://euobserver.com/enlargement/119833> (дата звернення: 14.10.2022).

Балканах. Що стосується майбутнього Косово в ЄС, Німеччина розглядає всі країни Західних Балкан як такі, що мають майбутнє в ЄС. Німеччина продовжує підкреслювати майбутнє Косово в НАТО і ЄС і фокусує всі проекти розвитку на зближенні Косово з ЄС. Підтримка Німеччиною подальшої інтеграції Косово і обумовленості процесу приєднання Сербії, безсумнівно, виявилася неоціненною у сприянні нормалізації відносин між Сербією і Косово і в зближенні обох країн з Європейським союзом.

Однак, початок російсько-української війни відволік основну увагу ЄС та Німеччини від процесу нормалізації відносин Косово з Сербією, розбудови шляху євроінтеграції та визнання Косово членом ООН.

У червні 2022 року Косово заявило про намір подати заявку на вступ до ЄС. Про що заявив прем'єр-міністр Косова Альбін Курті у п'ятницю, 10 червня, на спільній пресконференції з канцлером Німеччини Олафом Шольцом (Olaf Scholz) у Приштині, що його країна хоче подати цю заявку в Брюсселі уже «цього року»⁷⁹. Водночас він наголосив, що його країна також підтримує членство України в ЄС.

З наростанням косовсько-сербської кризи осені 2022 р. та активної посередницької дипломатії ЄС, Берлін та Париж запропонували проєкт мирного врегулювання, який передбачає членство Республіки Косово в ООН без формального визнання Белградом. Влада Сербії відкинула план Німеччини та Франції щодо мирного врегулювання конфлікту з Республікою Косово. Про це заявив голова МЗС Івица Дачич. За словами дипломата, Берлін і Париж запропонували власний проєкт мирного врегулювання конфлікту, згідно з яким Республіка Косово стане членом ООН без формального визнання Белградом. Однак у Сербії не мають наміру визнавати незалежність країни. Дачич уточнив, що Рада національної безпеки Сербії одноголосно дійшла висновку, що ця пропозиція ФРН та Франції є неприйнятною. «У ньому [плані врегулювання] відправна точка,

⁷⁹ Наконечна Є. Косово хоче отримати статус кандидата на вступ до ЄС.DW. URL: <https://www.dw.com/uk/kosovo-maie-namir-podaty-ofitsiinu-zaiavku-na-status-kandydata-do-yes/a-62092420> (дата звернення:24.07.2022).

що незалежність Косово – вже вирішене питання, але ми цього не приймаємо»⁸⁰, - прокоментував глава МЗС. При цьому глава зовнішньополітичного відомства наголосив, що Сербія ніколи не отримає ідеального для себе рішення щодо цього питання.

«Ми знаходимося в просторі, де немає ідеальних рішень, і ми повинні ретельно оцінювати, що ми можемо, а чого не можемо прийняти, не ставлячи під загрозу наші найважливіші інтереси»⁸¹, - зазначив він.

Отже, роль Німеччини в державному будівництві Косово була одним з найважливіших успіхів німецьких політичних еліт. Німеччина намагається налагодити двосторонній діалог, виступає з планами щодо врегулювання сербсько-косовських крих, сприяє покроковій стратегії євроінтеграції Косово, зокрема лібералізації візового режиму тощо.

3.3. Позиція Франції

На початковому етапі політика Франції щодо Косова полягала в чиненні тиску на Сербію з метою виведення її військ з території краю і подальшого укладення мирної угоди⁸². У цьому контексті особлива увага приділялася формуванню правової бази та обґрунтуванню законності військової інтервенції в Косово. Тут Франція діяла в рамках НАТО, оскільки усвідомлювала, що домогтися санкції на застосування сили через Раду Безпеки ООН було неможливо через справедливую незгоду Росії. Проте французи знайшли спосіб задіяти ресурси ООН вже після закінчення відкритої стадії конфлікту при реалізації ініціатив, спрямованих на поступове відділення краю від Сербії. Діяти самостійно в даному випадку також не входило в плани Парижу, оскільки брати на себе всю відповідальність з припинення насильства в Косово було занадто витратним як в політичному, так і фінансовому плані. З цієї причини Франція тоді

⁸⁰ Сербія не погодилася на план Німеччини та Франції щодо врегулювання конфлікту з Косово. *Фокус*. 6.11.2022 р. URL: <https://focus.ua/uk/world/535915-serbiya-ne-soglasilas-na-plan-germanii-i-francii-po-uregulirovaniyu-konflikta-s-kosovo> (дата звернення: 8.11.2022).

⁸¹ Там само.

⁸² Guskova. E. Balkans; Kosovo conflict, *Literary newspaper*, 2008. no. 1.

використала свій вплив у рамках Європейського Союзу для створення міжнародних європейських сил з підтримання миру, які були задіяні повною мірою вже після проголошення незалежності Приштини. У справі забезпечення відведення Збройних сил Сербії з Косова для Франції важливо було не допустити затягування військової операції, оскільки тривалий конфлікт при наявності на території краю Сербських військ робив сецесію неможливою. Саме тому Парижем був схвалений варіант з повітряними бомбардуваннями силами НАТО, які повинні були змусити сербські сили відступити без здійснення на даному етапі наземної операції. Незважаючи на ряд серйозних прорахунків в процесі реалізації даного плану, Франції все ж вдалося тоді нав'язати сторонам мирну угоду і сформувати основу для майбутнього територіального відділення, при цьому до певного етапу Париж успішно приховував свої наміри.

Була присутня висока ймовірність того, що оголошення варіанту визнання Косова безпосередньо після закінчення операції і прийняття РБ ООН резолюції № 1299, що підтверджувала територіальну цілісність Союзної Республіки Югославії, могло тоді викликати хвилю протестів в регіоні, спровокувати нову хвилю насильства і обумовити агресивну реакцію з боку третіх країн, зокрема Росії. Тому Париж діяв обережно, позиціонуючи себе в якості нейтральної сторони. Проте, головною складністю для Франції була та обставина, що інтервенція була здійснена в обхід Ради Безпеки ООН, що було прямим порушенням міжнародного права. У зв'язку з цим французькі офіційні особи намагалися знайти аргументи, які б виправдовували почате збройне втручання. В основному вони базувалися на заяві про нібито оборонний характер повітряного удару, здійсненого з метою забезпечення безпеки в Європі.

Виправдовуючи інтервенцію, французькі дипломати і політики особливий акцент робили на несприятливій гуманітарній обстановці в Косово, порушенні прав людини, що, на їхню думку, надавало легітимні підстави для зовнішнього втручання. Крім того, в контексті свого плану

територіального відділення Косова Франція з самого початку представляла Сербію в очах міжнародного співтовариства як якусь «імперію зла», де панує тоталітарний репресивний режим і здійснюються гоніння на всіх інакомислячих. Подібна риторика була взята в обіг багатьма французькими політиками, вченими, журналістами, які не переставали підривати авторитет всієї політичної еліти Сербії і дискредитувати її окремих представників аж до проголошення незалежності Косова.

Водночас, Франція нарощувала свою присутність в Косово поступово, щоб не викликати зайвих підозр і невдоволення з боку Сербії, яка могла розцінити подібні дії як недружні. Фактично Париж використовував створені на території Косова міжнародні структури в своїх інтересах. Він залучив до участі в процесі врегулювання ситуації інші європейські держави, наприклад Німеччину. В рамках проведеної політики Франція негайно після відносної стабільності почала активно заохочувати самостійний політичний розвиток Косова.

Франція вживала активних заходів щодо легітимації Косова. Саме за її сприяння Міжнародний суд ООН у Гаазі підтвердив відповідність прийнятої парламентом Косова декларації про незалежність нормам міжнародного права.

Проте ключовим напрямком французької політики щодо Косова в перші роки після визнання незалежності стало налагодження якщо не дружніх, то хоча б конструктивних відносин з Сербією. Підсумком зусиль Парижа на даному напрямку стало підписання між ними угоди про «нормалізацію відносин». Одну з найбільш активних ролей тут зіграла Франція, яка зуміла передати долю краю під егіду ЄС, а не НАТО, і стимулює прагнення Косово до євроінтеграції, паралельно чинячи тиск на Сербію. Правда, як зазначалося в балканській стратегії ЄС 2018 р., очікувати швидкого завершення розширення не варто: Євросоюз втомився від розширень 2004 і 2007 рр., Сербія, судячи з даних соціопитувань, втомилася чекати швидкого вступу в ЄС. Хоча в Косово за 20 років

відбулися значні зміни, конфлікт як і раніше залишається замороженим, а в нотках французьких і європейських лідерів відчувається невдоволення косовськими лідерами, які не бажають йти на будь-які компроміси з Белградом. Франція в рамках своєї політики євроінтеграції Західних Балкан, швидше за все, буде продовжувати надавати паралельний натиск на Белград і Приштину.

Франція та Косово підтримують активний політичний діалог та розбудовують двосторонні взаємини. Відбувають візити вищого та найвищого рівнів, зокрема у 2018 р. до Парижу приїздили міністр закордонних справ Косово, міністр культури Косово, міністр з питань європейської інтеграції, президент Косово Хашим Тачі; у 2019 р. – міністр з питань європейської інтеграції Косово, міністр фінансів, міністр оборони, президент Косово, прем'єр-міністр Косово. У травні 2020 р. президент Косово взяв участь у роботі саміту ЄС – Західні Балкани, відбулися візити міністрів іноземних справ, міністра внутрішніх справ.

Франція приймає активну участь в проектах щодо відновлення Косово. Проводить активну торгову-економічну, інвестиційну, культурну та науково-технічну діяльність на території Косово⁸³.

На початку листопада 2022 р. до Франції з дводенним візитом прибув президент Сербії Александар Вучич, котрий взяв участь у Паризькому форумі миру. Під час форуму Вучич мав зустрічі з представниками ЄС, президентом Франції Е. Макроном, де обговорювалася ситуація в Косово та Метохії. Таким чином, Париж і надалі буде підтримувати діалог між конфліктуючими сторонами та пропонувати проекти щодо мирного врегулювання, окрім того Париж за собою залишає ще площу для маневрів щодо переконання Сербії ввести санкції супроти Росії, або принаймні згорнути радикальну проросійську риторику.

⁸³ France Diplomacy. France-Kosovo URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/kosovo/news/article/kosovo-10-years-of-independence-17-02-18>) (дата звернення: 23.11.2022).

Протягом багатьох років Франція відігравала важливу роль у пошуку вирішення питання про статус Косова. Коли Косово 17 лютого 2008 року проголосило незалежність від Сербії, Франція стала однією з перших країн, які офіційно оголосили про визнання суверенного Косово. З політичної точки зору, як член Контактної групи, Франція відіграла ключову роль у переговорах щодо статусу Косово та в рамках Європейського Союзу досягти консенсусу щодо розміщення місії EULEX. Франція має намір продовжувати свої дії, сприяючи стабільності на Балканах та розвитку Косово.

3.4. Позиція КНР та Росії

Китай і Росія виступали проти кампанії НАТО на території Югославії, проведеної з березня по червень 1999 року. Китай і Росія розглядали війну в Косово як агресивну війну проти Югославії, суверенної держави, що знаходиться поза зоною дії НАТО, розв'язану НАТО під керівництвом США. Водночас дві країни сприйняли ці події як зміцнення однополярного світового порядку, в якому єдиною наддержавою є США. Політичні та військові лідери обох країн почали переглядати свою оборонну політику, оскільки визнали, що політика США щодо досягнення своєї глобальної переваги створює для них зростаючу військову загрозу. І війна в Косово сильно вплинула на східноазіатське стратегічне середовище, оскільки це дало Китаю та Росії шанс зміцнити стратегічне партнерство між ними.

Китай і Росія зрозуміли, що США зміцнили свою глобальну перевагу війною в Косово, і різко розкритикували США і НАТО. За їхніми словами, НАТО під керівництвом США розпочало повітряну кампанію проти Югославії без схвалення резолюції Ради Безпеки ООН і ігноруючи протест Китаю і Росії, і, отже, це була агресія проти суверенної держави поза зоною дії НАТО. Вони рішуче звинуватили в цьому США і Альянс⁸⁴. Китай і Росія

⁸⁴ Refer to the interview with Colonel General Leonid Ivashov, Chief of the Main Administration of International Military Cooperation of Defense Ministry of Russia, printed in The Russia Journal (on line), No.20, 14 June, 1999.

вважалил, що військове втручання НАТО в етнічні і регіональні конфлікти, які виникають за межами їх території, в майбутньому стане більш масштабним. Китай і Росія мають багато тригерів для етнічних та регіональних конфліктів всередині них, тому вони думали, що якщо вони дозволять це військове втручання, то наступною Югославією, можливо, будуть вони самі⁸⁵. Росія розглядала НАТО як оборонний військовий союз до початку війни в Косово. Однак, завдяки повітряній кампанії НАТО проти Югославії Росія усвідомила наступальний характер НАТО і дійшла висновку, що НАТО стало серйозною військовою загрозою для Росії⁸⁶. І Китай також усвідомив серйозну загрозу з боку НАТО через помилковий ракетний удар по китайському посольству в Белграді американським винищувачем під час повітряної кампанії проти Югославії.

Китай і Росія звертали увагу на два аспекти війни в Косово з військової точки зору. По-перше, війна була асиметричною війною. Іншими словами, сильний військовий союз з переважаючою військовою силою напав на суверенну державу з набагато меншою військовою потугою. Генерал армії РФ Анатолій Квашнін, начальник Генерального штабу, сказав про війну в Косово: «агресія НАТО проти Югославії була небезпечним прецедентом військових дій проти суверенної держави, яка не має надійного потенціалу стримування»⁸⁷. Китайські військові експерти також передбачають, що війни в майбутньому будуть асиметричними, і крім того, вони підкреслювали, що фактором, що дозволив НАТО провести таку операцію, була її перевага в інформаційних технологіях. За їхніми словами, НАТО використовувало різні розвідувальні супутники для збору інформації

⁸⁵ Zhanlue ping gu 2000-2001 ([2000-2001, Strategic Assessment]), published by Military Sciences Publisher, July, 2000 and Krasnaya Zvezda, July 30, 1999.

⁸⁶ Celeste A. Wallander, "Wary of the West: Russian Security Policy at the Millennium," Arms Control Today, March 2000, pp.7-10 and Krasnaya Zvezda, August 12, 1999.

⁸⁷ He made this statement in his lecture at the Diplomatic Academy of Russia in July, 1999. The title of this lecture was "Traditsionnye vyzovy v sfere bezopasnosti" ([Traditional challenges in the field of Security]). Sakaguchi obtained the text of the lecture from Dr. Evgeniy Bazhanov, Vice President of the Diplomatic Academy of Russia, in July, 1999.

та використовувало багатовимірні інформаційні технології, такі як система С4І⁸⁸.

Китай і Росія отримали деякі висновки для своєї оборонної політики з війни в Косово. Варто звернути увагу на два спільних моменти між ними. По-перше, вони визнали, що їм необхідно вжити заходів для ведення інформаційної війни або асиметричної війни з використанням передових видів зброї, які розглядаються як характеристики майбутньої війни. По-друге, вони знову зрозуміли необхідність посилення військово-повітряних

До того, як відбулася війна в Косово, Росія та Китай мали дещо різне ставлення до США та НАТО, оскільки Росія відчувала прямий тиск із боку Заходу через розширення НАТО на схід, а Китай – ні. Наприклад, хоча тодішній прем'єр-міністр Євген Примаков запропонував ініціативу стратегічного трикутника Росії, Китаю та Індії, щоб протистояти однополярному світовому порядку з єдиною наддержавою США, коли він відвідав Індію в грудні 1998 року, Китай холодно поставився до його пропозиції. Але війна в Косово змусила Китай зайняти тверду позицію проти США і НАТО. Ми можемо зрозуміти, що в результаті війни Китай і Росія прийшли до спільної думки розглядати НАТО під керівництвом США як військову загрозу⁸⁹.

Коли російська армія розпочала свій наступ на Україну 24 лютого 2022 року, соціальні мережі, коментатори та політики в Росії, Сербії та за її межами поспішили порівняти втручання НАТО в союзну республіку Югославію в березні 1999 року. Як і в багатьох інших порівняннях, як хороших, так і поганих, це теж допомагає осмислити, інтерпретувати або позиціонувати себе щодо нового конфлікту. У Росії, зокрема для режиму Володимира Путіна, війна в Косово була центральною темою як для демонстрації загрози з боку НАТО, так і для виправдання попередніх російських інтервенцій, в той час як в Сербії бомбардування НАТО стали

⁸⁸ Liberation Army Daily, April 27, 1999, and June 29, 1999.

⁸⁹ Rashid A. Unstable Fringe: Terrorist threats help push China and Russia closer. *Far Eastern Economic Review*, September 9, 1999, p.28.

важливим міфом, службовцям для затемнення і маргіналізації військових злочинів, скоєних режимом Мілошевича і його оточенням. Таким чином, порівняння і зв'язок між війною в Косово і нинішньою війною на Україні є основоположними як для розуміння логіки втручання Путіна в Україну, так і позиції Сербії щодо конфлікту.

Ключовим твердженням, що пов'язує два конфлікти, є те, що обидві війни були порушенням міжнародного права. Стверджується, що збройне втручання НАТО не базувалося на міжнародному праві, а захист албанців у Косово був таким самим «фальшивим прапором», як загроза росіянам в Україні або необхідність «денацифікації» останньої. Отже, аргумент підкреслює, що саме НАТО в першу чергу підірвало міжнародне право, порушивши обмеження на ведення війни, накладені міжнародним правом і Статутом Організації Об'єднаних Націй. Поширена думка, що тоді це посилювалося визнанням незалежності Косово майже через десять років більшістю західних країн, незважаючи на те, що підстави для незалежності були хиткими, оскільки країна, від якої Косово, Сербія, ніколи не визнавала незалежність Косово. Основний аргумент полягає в тому, що саме НАТО і захід на піку однобічності США змінили правила гри. Фактично, Путін і його довірені особи використовували цей аргумент з тих пір, наприклад, під час російської інтервенції в Грузію в 2008 році і подальшого визнання Південної Осетії і Абхазії. Водночас, Росія відмовилася визнати незалежність Косово. Під час обговорення остаточного статусу Косово президент Путін зазначив, що Косово є питанням величезної важливості для нас не тільки з точки зору дотримання принципів міжнародного права, але і з точки зору практичних інтересів пострадянського простору. Ще не всі конфлікти на пострадянському просторі врегульовані, і ми не можемо дозволити собі слідувати по шляху, при якому в одному випадку

застосовувався б один набір принципів, а в іншому - інший набір принципів⁹⁰.

Чи правий аналітик Фабрі в тому, що без Косовського прецеденту Росія не визнала б Південну Осетію або Абхазію (2008)⁹¹, за якими пішов Крим (2014), а також Донецьк і Луганськ (2022), встановити важко, але цей аргумент, безумовно, був центральним у російських спробах виправдати визнання сепаратистських територій з 2008 року. 11 березня 2014 року Верховна Рада Криму, збори регіону, прийняла декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим, рішення, яке призвело до анексії регіону Росією. У ньому він послався на консультативний висновок Міжнародного суду, згідно з яким Заява Косово про незалежність не суперечить міжнародному праву. Цей самий зв'язок з Косово також був чітко позначений у промові Путіна 21 лютого 2022 року, в якій він оголосив про визнання Донецької Народної Республіки та Луганської Народної Республіки⁹². У своїй промові, що вийшла в ефір 24 лютого 2022 року, в якій він оголосив про плани проведення «спеціальної військової операції», він сформулював оголошення війни у вигляді необґрунтованих заяв про геноцид, тим самим викликавши твердження, засноване на правах людини, яке спостерігачі охарактеризували як «свідоме відображення виправдань, наданих лідери НАТО за бомбардування Югославії»⁹³. У тижні, що передували російському вторгненню, Путін згадав втручання НАТО проти Сербії, назвавши це не лише першою великою війною в Європі (якою вона не була), а й первородним гріхом, який призвів до відновлення конфлікту

⁹⁰ Mikovic N. NATO's Serbia Assault Set 'Moral' Precedent for Ukraine. *Asia Times*. 24 March. 2022. <https://asiatimes.com/2022/03/natos-serbia-assault-set-moral-precedent-forukraine/> (дата звернення: 28.03.2022).

⁹¹ Fabry M. The Contemporary Practice of State Recognition: Kosovo, South Ossetia, Abkhazia, and their Aftermath. 2012. *Nationalities Papers* 40 (5): 661–76.

⁹² Putin V. Address by the President of the Russian Federation. *Intervals in Time*. 21 February. 2022 <https://intervals.substack.com/p/russian-president-putin-speech?s=r> (дата звернення 6.04.2022).

⁹³ McGlynn J. Why Putin Keeps Talking About Kosovo. *Foreign Policy*. 3 March. 2022. <https://foreignpolicy.com/2022/03/03/putin-ukraine-russia-nato-kosovo/> (дата звернення 6.04.2022)

між Сходом та Заходом⁹⁴. Журналіст Леонід Рагозін влучно охарактеризував це як «Косовський косплей Путіна»⁹⁵.

Під час війни, в квітні 1999 року, югославський парламент прийняв рішення приєднатися до Союзу Росії і Білорусії⁹⁶. Пізніше зусилля Росії та Фінляндії допомогли домогтися припинення вогню між НАТО та югославським урядом, що призвело до створення міжнародної адміністрації та місії під керівництвом НАТО в Косово за мандатом Ради Безпеки ООН. На початку червня 1999 року, після припинення вогню, Росія наполягла на участі в миротворчій операції під проводом НАТО, яка повинна була бути розгорнута в Косово по резолюції 1244 Ради Безпеки ООН. Російські миротворці в Боснії та Герцеговині поспішили до Косова, щоб прибути перед військами НАТО згідно з Куманівською угодою від 9 червня 1999 року, яка фактично закінчила війну в Косово. Невеликий контингент російських миротворчих військ був швидко переведений в Косово через Сербію, щоб захопити аеропорт Слатіна в Приштині. Зрештою, лише через тиждень Росія погодилася, що у неї не буде власного округу, але російські війська будуть розміщені в секторах під командуванням членів НАТО США, Німеччини та Франції. Введення російських військ до Приштини було символічною спробою завоювати вплив на Балканах, але вона не змогла перетворитися на стійкий важіль впливу через ситуацію в самій Росії⁹⁷.

Російські війська, які так демонстративно увійшли в Косово в 1999 році, були виведені в 2003 році. Виведення військ, як і операція під егідою НАТО, було дружньою справою і дуже мало свідчило про напруженість,

⁹⁴ Gessen M. "How the Kosovo Air War Foreshadowed the Crisis in Ukraine." *The New Yorker*. 2022. 15 February. <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/how-the-kosovo-air-war-foreshadowed-the-crisis-in-ukraine> (дата звернення 6.04.2022).

⁹⁵ Ragozin L. "What Putin's Kosovo cosplay—mass exodus and claims of genocide—involves, I am afraid, is an implicit threat of bombardment." 18 February, 2022 5.17 p.m. <https://twitter.com/leonidragozin/status/1494707653540560899> (дата звернення 6.04.2022).

⁹⁶ Usvojena odluka o pristupanju Savezne Republika Jugoslavije Savez Rusije i Belarussije. 13 April. *Politika*. 1999.

⁹⁷ Brudenell A. M. Russia's Role in the Kosovo Conflict of 1999. *The RUSI Journal*. 2008. 153 (1):30–4

спричинену раннім інцидентом в аеропорту Приштини, або про подальше міфологічне значення, якого досягло Косово⁹⁸. Майже одночасно російські миротворці також були виведені з Боснії і Герцеговини, поклавши край військовій присутності Росії на Балканах. Підтримка Росією Сербії щодо Косово стала актуальною лише після того, як президент Фінляндії Маарті Ахтісаарі, наділений мандатом ООН, запропонував Косово умовну незалежність, яка була відкинута як Сербією, так і Росією. Це призвело до одностороннього проголошення незалежності Косово в лютому 2008 року.

Офіційна позиція Російської Федерації щодо косовського питання і до сьогоднішнього дня є незмінною. Зокрема, як вважає міністерство закордонних справ РФ довгострокове стійке вирішення косовської проблеми можливе лише через переговори між зацікавленими сторонами на основі резолюції 1244 Ради Безпеки ООН, яка зберігає свою силу у повному об'ємі. Інших документів, що би відміняли дію цього наріжного для косовського врегулювання документу, в РБ ООН не приймалося. Згідно резолюції 1244, відповідальність за підтримку миру та безпеки лежить на Силах для Косово. Створення Приштиною власних збройних сил вона не передбачає. Російська федерація виступає проти прийняття Косово в міжнародні організації, право представляти край належить виключно Місії ООН в Косово (МООНК). Ситуація в Косово далека від стабільної. Косово-албанська влада послідовно ухиляється від виконання свого головного зобов'язання, яке взятє в рамках запущеного рішенням ГА ООН діалогу між Белградом та Приштиною за посередництва Європейського Союзу – створення Співтовариства сербських муніципалітетів Косово⁹⁹.

Зважаючи на активізацію зусиль американської та європейської дипломатії щодо визнання Косово Сербією та початку можливого активного

⁹⁸ NATO. 2003. "Russian Troops Leave KFOR." NATO homepage. 10 July. <https://www.nato.int/docu/update/2003/07-july/e0702a.htm> (дата звернення 5.12.2021).

⁹⁹ Позиция России по конфликтам и проблемным зонам в Европе. URL: <https://www.mid.ru/pozicia-rossii-po-konfliktam-i-problemnym-zonam-v-evrope-situacia-na-balkanah-kosovskoe-uregulirovanie-kiprskoe-uregulirovanie-migracionnyj-krizis-i-dr.-> (дата звернення: 17.03.2022)

діалогу, російська сторона неодноразово заявляла, що це справа лише Приштини та Белграду. Така позиція прозвучала на зустрічі В. Путіна з президентом Сербії А. Вучичем у Сочі, в грудні 2019 р.¹⁰⁰

В травні 2020 р. в інтерв'ю сербській газеті «Політика» посол РФ в Сербії О. Боцан-Харченко сказав, що остаточне рішення косовського питання повинно бути затверджено Радою Безпеки ООН шляхом прийняття нової резолюції, яка б замінила резолюцію 1244. Таким чином, посол лише констатував, що зміна статусу невизнаної республіки не зможе відбутися без відповідного рішення Радбезу, де Москва застосує право вето¹⁰¹, якщо новий варіант резолюції буде не в інтересах РФ та Сербії. Свій вплив в Сербії Росія здійснює і через розгалужену мережу агентурно-пропагандистських центрів та через «вакцинну дипломатію».

З часу проголошення незалежності Косово та поступовим визнанням статусу іншими країнами, КНР, а насамперед РФ намагалися посилити свій вплив на Балканах. Для росії Сербія залишалася надійним союзником та ретранслятором проросійських наративів. Для КНР Західні Балкани були новою геополітичною територією, яка могла стати потенційно важливою для збільшення присутності КНР на Балканах. Обидві країни виступали своєрідними конкурентами. КНР збільшував свою присутність у регіоні завдяки «м'якій силі», пошуку нових торгово-економічних партнерів, РФ використовувала політичний тиск, інформаційну війну та розхитування безпекової ситуації на Балканах.

З початком російсько-української війни напруження відносини між Белградом та Сербією стали черговою спробою відволікти уваги ЄС, США та в цілому міжнародної спільноти від українського питання, розпочавши новий конфлікт. Наростання косовського конфлікту, за провокуванням якого явно проглядалися інтереси Кремля, вдалося уникнути. Але те, що в

¹⁰⁰ Герейханова А. Путин рассказал о позиции России по Косово. Российская газета. 4.12.2019. URL: <https://rg.ru/2019/12/04/putin-rasskazal-o-pozicii-rossii-po-kosovo.html> (дата звернення: 17.03.2022).

¹⁰¹ Борисов А. Позиция РФ: Основа косовского урегулирования - Резолюция Совбеза ООН 1244. Российская газета. 11.05.2020. URL: <https://rg.ru/2020/05/11/poziciia-rf-osnova-kosovskogo-uregulirovaniia-rezoliuciia-sovbeza-oon-1244.html> (дата звернення: 17.03.2022).

Косово вирішили перенести заборону сербських номерів на квітень 2023 року, лише відтерміновує зростання напруження у цій частині Балкан. Наразі його посилює відсутність в об'єднаній Європі спільного розуміння «косовського питання». Перманентний конфлікт між сербами і косоварами продовжуватиметься, не дивлячись на те, що з часу відокремлення Косово від Сербії минуло вже стільки років, однак рф не полишить спробу знову розхитати ситуацію.

У цій ситуації Китаю дуже хочеться зайняти колишнє ексклюзивне місце Російської Федерації в Європі, яке вона раніше змогла здобути для себе завдяки шантажу з енергоносіями та проросійській позиції колишнього канцлера Німеччини Ангели Меркель¹⁰². Але після того, як Росія вже знаходиться на порозі військової поразки, політично ізольована та стоїть перед економічною крахом, силові полюси на Європейському континенті змістилися. На роль одного з потужних європейських лідерів претендує Велика Британія, хоча вона не так давно добровільно вийшла зі складу Європейського союзу.

Отже, Китай і Росія розглядали війну в Косово як агресивну війну проти Югославії, суверенної держави, що знаходиться поза зоною дії НАТО, розв'язану НАТО під керівництвом США, і ці дві країни також сприйняли цю агресію як зміцнення однополярного світового порядку, в якому єдиною наддержавою є США. Загалом, позиція Російської Федерації щодо Косово залишається незмінною.

¹⁰² Каспрук В. Порохова бочка Балкан. Путін може використати Косово для відволікання від війни в Україні. Главком, 29.11.2022 р. URL: <https://glavcom.ua/columns/kaspruk/porokhova-bochka-balkan-putin-mozhe-vikoristati-kosovo-dlja-vidvolikannja-vid-vijni-v-ukrajini-892073.html> (дата звернення 1.12.2022).

Висновок до 3 розділу

Косово своєю незалежністю завдячує великою мірою підтримці США. Адже від участі сил НАТО в кін. XX ст. – на поч. XXI ст. та підтримкою і визнання незалежності Косово за останні десять років. Присутність в Косово військової бази США, нарощення торгово-економічної співпраці, підтримка та популяризація «американського образу» дають можливість США бути присутнім в регіоні Західних Балкан та протистояти новим геополітичним викликам в умовах наростаючих криз.

Німеччини та Франція відіграють важливу роль у процесі державного будівництва Косово. Участь військ Німеччини та Франції у війні в Косово, збільшення впливу в рамках європейської безпеки, гуманітарна допомога, впровадження програм розвитку, сприяння налагодження відносин між Сербією та Косово, посередницька дипломатія сприяють підтримці процесу визнання Косово міжнародною спільнотою та врегулюванню актуальних криз.

Росія не визнає незалежності республіки, підтримуючи Сербію у її державницькій позиції. Відтак, будь-які ініціативи щодо врегулювання «косовського питання» з точки зору міжнародного права, на рівні ООН буде ветуватися РФ, допоки вона буде членом Радбезу. Позиція КНР щодо косовського питання також залишиться незмінною.

ВИСНОВКИ

Дана наукова робота допомогла зрозуміти, що косовська проблема в сучасних міжнародних відносинах є важливою проблемою для регіональних та глобальних міжнародних акторів.

У ході проведеного наукового дослідження було виконано всі поставлені завдання та було з'ясовано наступне:

1. Косовський конфлікт – це складова частина серії балканських конфліктів, пов'язаних з розпадом Югославії на самостійні держави: СРЮ (федерацію Сербії і Чорногорії), Боснію й Герцеговину, Словенію, Хорватію й Македонію. По-суті, це внутрішній конфлікт між центральною владою Союзної Республіки Югославії і збройними силами провінції Косово й Метохії. В основі конфлікту лежить протистояння двох етнічних груп, сербів, складових основного населення СРЮ, і албанців, що становлять більшість населення провінції і користуються підтримкою ззовні. Метою керівництва СРЮ, підтримуваного більшістю сербського населення, було збереження територіальної цілісності держави. Метою косовських сил – здійснення прав на самовизначення з подальшим вірогідним приєднанням до Албанії. Відтак, після завершення військової операції НАТО та проголошення незалежності Косово в 2008 р. розпочався процес міжнародного визнання республіки та врегулювання «косовського питання».

2. Відносини між Косово і Сербією час від часу ускладнюються. Після підписання Брюсельської угоди Сербія зобов'язалась не втручатись у євроінтеграційні процеси Косово. Однією із причин чергового загострення проблем між державами було те що, у 2018 р. відбулося підписання трьох законів про створення армії і це викликало велике обурення зі сторони Сербії, РФ, ЄС. У 2019 р. відносини знову загострились. У 2020 р. було підписано чергові угоди про нормалізацію економічних відносин з Косово, притому Сербія не відмовляється від того, що Косово сербська територія.

Однак дві держави мають єдину ціль – це інтеграція в ЄС, тому і надалі будуть підтримувати діалог через посередників.

3. Позиція балканських країн щодо Косова була принципово важливою. Чорногорія та Косово підтримують добросусідські відносини. Однією із спільних та найважливіших цілей держав є стати членами Європейського Союзу. Держави тісно співпрацюють в рамках Центрально-європейської угоди про вільну торгівлю. На сьогодні обидві держави прагнуть вийти на новий рівень торгівельних відносин, та досягнути тісного рівня у інвестиційному партнерстві.

4. Відносини Косово та ЄС помітно активізувалися у друге десятиліття XXI ст. Зовнішньополітичні дії Косово щодо євроінтеграції, підписання Угоди про Асоціацію, фінансова та економічна допомога, лібералізація візового режиму, сприяння налагодження діалогу між Косово та Сербією сприяють посиленню співробітництва ЄС та Косово на різних рівнях. Водночас, ЄС активізувала свою посередницьку роль щодо врегулювання низки кризових ситуацій в косовсько-сербських взаєминах на тлі палаючого російсько-українського конфлікту.

5. ООН виступала активним посередником у врегулювання статусу Косово. У переговорах про статус Косова ООН була активним посередником, яка прийняла стратегію чинити тиск на Сербію і домогтися результату: незалежності Косово. Після проголошення незалежності Косово, активна діяльність ООН пригальмувалась. З початку переговорів щодо налагодження відносин між Косово та Сербією, ООН зосередилась на вирішенні інших питань міжнародного порядку. На сьогодні, незважаючи на свої стратегічні цілі, Косово навряд чи стане членом ООН. Для Євросоюзу тупик в справі Косово унеможливило успішне завершення власної «політики розширення», яка швидше всього має завершитися приєднанням до «митного союзу плюс» країн Західних Балкан. ЄС намагається переконати Сербію визнати майже безумовно незалежність Косово і зробило це умовою вступу обох країн до ЄС та, в перспективі, до

НАТО. Інший інструмент підштовхування Сербії до компромісу із Косово – співпраця через регіональну зону вільної торгівлі та незначні територіальні обміни.

6. Політичний діалог, присутність у Косово військової бази США, нарощення торгово-економічної співпраці, підтримка та популяризація «американського образу» дають можливість США бути присутнім в регіоні Західних Балкан та протистояти новим геополітичним викликам. Однак, варто зауважити, що позиція США щодо косовського питання сьогодні абсолютно співпадає з позицією ЄС та фактично віддана у руки європейських союзників США. США не зацікавлені у початку нового конфлікту в Європі та будуть все більше схилити сторони до компромісу.

7. Роль Німеччини в державному будівництві Косово була одним з найважливіших успіхів німецьких політичних еліт. Німеччина намагається налагодити двосторонній діалог, виступає з планами щодо врегулювання сербсько-косовських крих, сприяє покроковій стратегії євроінтеграції Косово, зокрема лібералізації візового режиму тощо. Німеччина і надалі буде сприяти косовській євроінтеграції.

8. Протягом багатьох років Франція відігравала важливу роль у пошуку вирішення питання про статус Косова. Коли Косово 17 лютого 2008 року проголосило незалежність від Сербії, Франція стала однією з перших країн, які офіційно оголосили про визнання суверенного Косово. З політичної точки зору, як член Контактної групи, Франція відіграла ключову роль у переговорах щодо статусу Косово та в рамках Європейського Союзу досягти консенсусу щодо розміщення місії EULEX. Франція має намір продовжувати свої дії, сприяючи стабільності на Балканах та розвитку Косово.

9. Важливу роль у тиску на «косовське питання» відіграє і російська федерація. Москва залишається тісним союзником Сербії і поки що успішно блокує міжнародне визнання незалежності Косово. Ця тактика дозволяє Росії впливати ширше на ситуацію на Західних Балканах в конфронтації із

США, ЄС в умовах російсько-української війни. КНР намагатиметься зайняти місце РФ на Балканах, не змінюючи свою позицію щодо косовського питання, однак посилюючи свою торгово-економічну, культурну, науково-технічну діяльність.

10. В цілому, можна ствердити, що «косовська проблема» може розвиватися за кількома сценаріями. Кількість країн, що визнали незалежність Косово буде збільшуватися. ЄС і надалі буде розглядати можливості прийому нових членів із країн Західних Балкан (насамперед, Чорногорії, Північної Македонії, Сербії і в кінцевому результаті Косово. Можливо у союзі з Албанією).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. 15 років тому – Дейтонські мирні угоди: віха на шляху НАТО і Балкан. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_69290.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 1.12.2022).
2. Амбасада на Република Северна Македонија во Косово. URL: <https://prishtina.mfa.gov.mk/mk/page/115/bilateralni-odnosi-so-republika-kosovo> (дата звернення: 2.12.2021).
3. В ООН обеспокоены последствиями закона о Силах безопасности Косово. URL: <https://news.un.org/ru/story/2018/12/1345321> (дата звернення: 1.12.2022).
4. Війська НАТО готові втрутитися у конфлікт Сербії та Косова – заява місії. *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/266450-vijska-nato-gotovi-vtrutitisa-u-konflikt-serbii-ta-kosova-zaava-misii/> (дата звернення: 1.12.2022).
5. Генсек ООН обеспокоен решением Косово создать армию. *Известия*. 15 грудня 2018. URL: z.ru/823978/2018-12-15/gensek-oon-obespokoен-resheniem-kosovo-sozdat-armiiu (дата звернення: 1.12.2022).
6. ЄС готується надати Косово безвіз. Балканський оглядач. 30 листопада 2022 р. URL: <https://www.facebook.com/BalkanObserverforUkraine> (дата звернення 1.12.2022).
7. Кемп-Бонстіл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B5%D0%BC%D0%BF-%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BB> (дата звернення: 29.12.2022).
8. Косово і Чорногорія досягли угоди про врегулювання суперечки щодо спільного кордону. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/kosovo-montenegro/4257854.html> (дата звернення: 18.11.2022).

9. Косово й Ізраїль встановили дипломатичні відносини. *РадіоСвобода*. 1.02.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kosovo-izrail-dyplomatychni-vidnosyny/31080670.html> (дата звернення: 30.11.2022).

10. Косово просить ЄС та США про допомогу через провокації з боку Сербії. *Європейська правда*. 20.01.2017 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/01/20/7060405/> (дата звернення: 1.12.2022).

11. Косово: чому армію Сербії привели в боєготовність і зводять барикади. *BBC NEWS Україна*. 28 травня 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-48435594> (дата звернення: 4.11.2022).

12. Край Косово проголосив незалежність. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1111295.html> (дата звернення: 2.12.2022).

13. Лідери Сербії та Косова зустрілися вперше за майже 2 роки. URL:

<https://www.dw.com/uk/%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B8-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%96%D1%97-%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B7%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%8F-%D0%B2%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B6%D0%B5-2-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8/a-54207928> (дата звернення: 1.12.2022).

14. Македонія визнала незалежність Косово. РБК. 10.10.2008. URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/makedoniya_priznala_nezavisimost_kosovo_101020080 (дата звернення: 2.11.2021).

15. Міжнародне визнання Республіки Косово. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B5_%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A0%D0%B5%D1%

81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B8_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE (дата звернення: 2.12.2022).

16. На засіданні Радбезу ООН президенти Сербії та Косова обмінялися звинуваченнями через косовську регулярну армію. НВ. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/na-zasidanni-radbezu-onn-prezidenti-serbiji-i-kosovo-obminjali-zvinuvachennjami-cherez-kosovskoj-rehuljarnoji-armiji-2513986.html> (дата звернення: 2.12.2022).

17. Парламент Косова закликають ратифікувати угоду про кордон з Чорногорією заради безвізу. *Європейська правда*. 16 лютого 2018 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/02/16/7077626/> (дата звернення 2.12.2022).

18. Переговори між Косовом і Сербією завершилися без домовленостей. *Радіо Свобода*. 21.11.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-perehovory-kosovo-serbiia-bez-domovlenosti/32141705.html> (дата звернення: 23.11.2022).

19. Позиция России по конфликтам и проблемным зонам в Европе. URL: <https://www.mid.ru/pozicia-rossii-po-konfliktam-i-problemnym-zonam-v-evrope-situacia-na-balkanah-kosovskoe-uregulirovanie-kiprskoe-uregulirovanie-migracionnyj-krizis-i-dr.-> (дата звернення: 17.03.2022).

20. Президенти Сербії і Косова публічно виступили за зміну кордонів для історичної угоди. *Європейська правда*. 26 серпня 2018. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/08/26/7086045/> (дата звернення: 25.10.2022).

21. Причини, передумови та генеза косовського конфлікту. URL: <https://sites.google.com/site/problemakosovowmzwidn/pricini-peredumovi-ta-geneza-kosovskogo-konfliktu> (дата звернення: 2.09.2022).

22. Резолюція 1244 (1999), ухвалена Радою Безпеки на її 4011-му засіданні. 10 червня 1999 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_309#Text (дата звернення: 12.10.2022).

23. Резолюція ООН 1244. URL: [https://undocs.org/ru/S/RES/1244\(1999\)](https://undocs.org/ru/S/RES/1244(1999)) (дата звернення: 17.03.2022).

24. Сербія відкидає рішення суду щодо Косово. *BBC Ukrainian*. 23.07.2010 р. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/lg/world/2010/07/100723_serbia_kosovo_oh (дата звернення: 1.10.2022).

25. Сербія не погодилася на план Німеччини та Франції щодо врегулювання конфлікту з Косово. *Фокус*. 6.11.2022 р. URL: <https://focus.ua/uk/world/535915-serbiya-ne-soglasilas-na-plan-germanii-i-francii-po-uregulirovaniyu-konflikta-s-kosovo> (дата звернення: 8.11.2022).

26. США привітали досягнення домовленості між Сербією і Косовом. *Європейська правда*. 24.11.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/24/7151228/> (дата звернення: 25.11.2022).

27. США призначили спецпредставника для мирних переговорів між Сербією і Косово. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/10/4/7101558/> (дата звернення: 17.03.2022).

28. У Сербии отбирают Косово. URL: pravaya.ru/dailynews/15181 (дата звернення: 20.03.2021).

29. Crisis Group Report, Kosovo: No Good Alternatives to the Ahtisaari Plan, op. cit. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/kosovo/262-relaunching-kosovo-serbia-dialogue>. (дата звернення 5.12.2021).

30. Crisis Group Report, Kosovo: No Good Alternatives to the Ahtisaari Plan, op. cit.) In: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/kosovo/262-relaunching-kosovo-serbia-dialogue>. (дата звернення 5.12.2021).

31. Defense Policies. *NIDS Security Reports* 3.
https://dl.ndl.go.jp/view/download/digidepo_1282719_po_bulletin_j4-1_6.pdf?contentNo=1&alternativeNo= (дата звернення 6.04.2022).
32. Deputy PM: Germany will decide on EU talks date. URL:
http://www.b92.net/eng/news/politics-article.php?2013&mm=02&dd=23&nav_id=84836 (дата звернення: 14.10.2022).
33. European Council, Conclusions. 2013, URL:
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-104-2013-REV-2/en/pdf>
(дата звернення: 1.12.2022).
34. EULEX. URL: <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,60> (дата звернення: 17.03.2022).
35. France Diplomacy. France-Kosovo URL:
<https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/kosovo/news/article/kosovo-10-years-of-independence-17-02-18>) (дата звернення: 23.11.2022)
36. He made this statement in his lecture at the Diplomatic Academy of Russia in July, 1999. The title of this lecture was “Traditionnye vyzovy v sfere bezonasnosti” ([Traditional challenges in the field of Security]). Sakaguchi obtained the text of the lecture from Dr. Evgeniy Bazhanov, Vice President of the Diplomatic Academy of Russia, in July, 1999.
37. Kosovo and Macedonia end trade dispute. *Reuters*. 15.09.2013. URL: <https://www.reuters.com/article/us-kosovo-macedonia-trade/kosovo-and-macedonia-end-trade-dispute-idUSBRE98E05A20130915> (дата звернення: 2.11.2021).
38. Liberation Army Daily, April 27, 1999, and June 29, 1999.
39. Ministry of Foreign Affairs of Montenegro. URL:
<https://mvp.gov.me/en/sections/Missions/Diplomatic-Missions-to-Montenegro/Kosovo> (дата звернення: 18.11.2022).
40. Montenegro to open embassy in Kosovo. URL:
https://www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2012&mm=05&dd=31&nav_id=80531 (дата звернення: 18.11.2022).

41. NATO. 2003. "Russian Troops Leave KFOR." NATO homepage. 10 July. <https://www.nato.int/docu/update/2003/07-july/e0702a.htm> (дата звернення: 17.03.2022).
42. Opening Remarks by Milo Djukanović, president of the Republic of Montenegro. Montenegro on the Brink: Avoiding Another Yugoslav War, *Project on Ethnic Relations*, 2000. URL: <http://www.per-usa.org/Reports/Montenegro.pdf> (дата звернення: 17.03.2022).
43. Refer to the interview with Colonel General Leonid Ivashov, Chief of the Main Administration of International Military Cooperation of Defense Ministry of Russia, printed in The Russia Journal (on line), No.20, 14 June, 1999.
44. Resolution October 18, 2012. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-7-2012-0187_EN.html?redirect (дата звернення 5.12.2021).
45. Schroder on Kosovo: "The Goal Was Exclusively Humanitarian. Der Spiegel. URL: <http://www.spiegel.de/international/schroeder-on-kosovo-the-goal-was-exclusively-humanitarian-a-444727.html> (дата звернення: 14.10.2022).
46. The Kosovo Crisis and the Ultimatum at Rambouillet, *Lenses of Analysis* URL: https://wnorton.com/college/polisci/lenses/protect/cs_ks_kosovo.htm (дата звернення: 17.03.2022).
47. U.S. Embassy in Kosovo. URL: <https://xk.usembassy.gov/>(дата звернення: 2.12.2022).
48. U.S. Foreign Aid by country. URL:<https://explorer.usaid.gov/cd/CS-KM> (дата звернення: 2.12.2022).
49. U.S. Relations with Kosovo. URL: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-kosovo/> (дата звернення: 2.12.2022).
50. UNMIK FACT SHEET UNITED NATIONS INTERIM ADMINISTRATION MISSION IN KOSOVO. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmik> (дата звернення: 17.03.2022).

51. Usvojena odluka o pristupanju Savezne Republika Jugoslavije Savez Rusije i Belarusije. 13 April. *Politika*. 1999.

52. Zhanlue ping gu 2000-2001 ([2000-2001, Strategic Assessment]), published by Military Sciences Publisher, July, 2000 and Krasnaya Zvezda, July 30, 1999.

Література:

53. Борисов А. Позиция РФ: Основа косовского урегулирования - Резолюция Совбеза ООН 1244. Российская газета. 11.05.2020. URL: <https://rg.ru/2020/05/11/poziciia-rf-osnova-kosovskogo-uregulirovaniia-rezoliuciia-sovbeza-onn-1244.html> (дата звернення: 17.03.2022).

54. Варга Б. Сербія обирає євроінтеграцію без Косова. *BBC NEWS Україна*. 22 квітня 2013. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/mobile/politics/2013/04/130422_serbia_kosovo_deal_dt (дата звернення: 27.10.2022).

55. Вендік Ю. Косово створює свою армію. Чому НАТО проти, а Сербія погрожує введенням військ. *BBC NEWS Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-46574333> (дата звернення: 30.10.2022).

56. Газін В., Копилов С. Новітня історія країн Європи та Америки. URL: https://pidruchniki.com/15460225/istoriya/problema_kosovo (дата звернення: 2.12.2021).

57. Герейханова А. Путин рассказал о позиции России по Косово. *Российская газета*. 4.12.2019. URL: <https://rg.ru/2019/12/04/putin-rasskazal-o-rozicicii-rossii-po-kosovo.html> (дата звернення: 17.03.2022).

58. Демещук А. Нові надії на вирішення наболілої балканської кризи. *УКРІНФОРМ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2537243-kosovo-stari-rani-ta-urok-dla-ukraini.html> (дата звернення: 17.03.2022).

59. Джамич І. Косово – підігрітий конфлікт на Балканах. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/world/2022/11/22/536704_kosovo-pidigritiy_konflikt.html (дата звернення: 2.12.2022).

60. Думанська М. Лідери Сербії та Косова зустрілися вперше майже за два роки. *DW*. 16.07.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B8-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%96%D1%97-%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B7%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BB%D0%B8%D1%81%D1%8F-%D0%B2%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B6%D0%B5-2-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8/a-54207928>(дата звернення: 4.04.2022).

61. Каспрук В. Порохова бочка Балкан. Путін може використати Косово для відволікання від війни в Україні. *Главком*, 29.11.2022 р. URL: <https://glavcom.ua/columns/kaspruk/porokhova-bochka-balkan-putin-mozhe-vikoristati-kosovo-dlja-vidvolikannja-vid-vijni-v-ukrajini-892073.html> (дата звернення: 1.12.2022).

62. Кравченко О. США закликали Косово продовжити термін впровадження номерних знаків. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/world/2022/10/29/534106_ssha_zaklikali_kosovo_prodozhiti.html (дата звернення: 25.11.2022).

63. Левченко І. Фантом Великої Албанії, або чи виникне на Балканах нова монархія. *УКРІНФОРМ*, 23. 12.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3159647-fantom-velikoi-albanii-abo-ci-vinikne-na-balkanah-nova-monarhia.html> (дата звернення: 18.11.2022).

64. Луцко О. Македонія змінює кордони заради ЄС. *BBC Україна*. URL:

https://www.bbc.com/ukrainian/world/story/2009/10/091021_macedonia_lucko_s
р (дата звернення: 2.11.2021).

65. Маначинский А, Денисов Д. *Косово и Метохия: между автономией и сепаратизмом. История и современность*. М.: Центр стратегической конъюнктуры, 2014. 316 с.

66. Меренич І. Балканський вектор зовнішньої політики США у постбіполярний період. *Міжнародні відносини*. Вип.7. 2015. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2567 (дата звернення: 2.12.2022).

67. Наконечна Є. Косово хоче отримати статус кандидата на вступ до ЄС. DW. URL: <https://www.dw.com/uk/kosovo-maie-namir-podaty-ofitsiinu-zaiavku-na-status-kandydata-do-yes/a-62092420> (дата звернення: 24.07.2022).

68. Никифоров Л. Косовская проблема в Совете Безопасности ООН. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2588259.html> (дата звернення: 12.09.2022).

69. Павлюк О. Речниця російського МЗС, скажімо так, «пожартувала» з президента Сербії. Той образився на РФ, але потім начебто відлягло. *Громадське*. URL: <https://hromadske.ua/posts/rechnicya-rosijskogo-mzs-skazhimo-tak-pozhartuvala-z-prezidenta-serbiyi-toj-obrazivsya-na-rf-ale-potim-nachebto-vidlyaglo> (дата звернення: 4.11.2022).

70. Тейзе Є., Неділько Н. На шляху до ЄС: Македонія і Косово домовилися про кордон. DW. 19.10.2009. URL: <https://p.dw.com/p/KANz> (дата звернення: 2.11.2021).

71. Филимонова А. США на Балканах: оперативная фаза установления военного контроля. *Фонд стратегической культуры*. URL: <https://www.fondsk.ru/news/2013/05/22/us-na-balkanah-operativnaja-faza-ustanovlenija-voennogo-kontrolja-20614.html?print> (дата звернення: 29.11.2022).

72. Asociacioni i Komunave Serbe,: Kuptimi I pikëpamjeve kundërthënëse të shqiptarëve dhe serbëve”, Prishtina. *Balkans Policy Research Group*.2017.
73. Barry R. The War for Kosovo Posen Serbia’s Political-Military Strategy URL: https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/posen_bary_v24n4.pdf (дата звернення: 26.10.2022).
74. Blaine H. Crisis in the Balkans: Doing the Deal, *New York Times*, June 6, 1999. (дата звернення: 13.10.2022).
75. Brudenell A. M. Russia’s Role in the Kosovo Conflict of 1999. *The RUSI Journal*. 2008. 153 (1):30–4.
76. Caspersen N. Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict. *Southeast European Politics*. Vol. IV, No.2-3. November 2003. URL: <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue42/caspersen.pdf> (дата звернення: 17.03.2022).
77. Celeste A. Wallander, Wary of the West: Russian Security Policy at the Millennium, *Arms Control Today*, March 2000, pp.7-10 and *Krasnaya Zvezda*, August 12, 1999.
78. Drakic M., Sautet F., McKenzie K. Montenegro: the Challenges of a Newborn State, *Mercatus Policy Series Country Brief*. N. 2. Mercatus Center at George Mason University, 2007.
79. Fabry M. The Contemporary Practice of State Recognition: Kosovo, South Ossetia, Abkhazia, and their Aftermath. 2012. *Nationalities Papers* 40 (5): 661–76.
80. Gessen M. How the Kosovo Air War Foreshadowed the Crisis in Ukraine. *The New Yorker*. 2022. 15 February. <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/how-the-kosovo-air-war-foreshadowed-the-crisis-in-ukraine> (дата звернення 6.04.2022).
81. Guskova. E. Balkans; Kosovo conflict, *Literary newspaper*, 2008. no. 1.

82. Hoffman Ch. Neukirch R. Repinski G., Rohr M. von. The tentative German (English translation). *Spiegel Politik*. URL: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-91675468.html> (дата звернення: 12.10.2022).
83. Jefferson C.W. A Just and Necessary War. *New York Times*, May 23. 1999. P. 17.
84. Marusic S.J., Peci E. Kosovo Embargo Catches Macedonia by Surprise. *BalkanInsight*. 6.09.2013. URL: <https://balkaninsight.com/2013/09/06/kosovo-embargo-catches-macedonia-by-surprise/> (дата звернення: 2.12.2021).
85. Mazreku I., Morina D. TRADE ECONOMIC COOPERATION OF KOSOVO WITH THE WESTERN BALKAN COUNTRIES. *Knowledge International Journal* 26(6):P. 1611-1617. DOI:10.35120/kij26061611M (дата звернення: 18.10.2022).
86. McGlynn J. Why Putin Keeps Talking About Kosovo. *Foreign Policy*. 3 March. 2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/03/03/putin-ukraine-russia-nato-kosovo/> (дата звернення 6.04.2022).
87. Merrils J.G. International Dispute Settlement, sixth edition, Cambridge University Press, 2017.(дата звернення 3.12.2021).
88. Mikovic N. NATO's Serbia Assault Set 'Moral' Precedent for Ukraine. *Asia Times*. 25.03.2022. URL: <https://avim.org.tr/en/Bulten/NATO-S-SERBIA-ASSAULT-SET-MORAL-PRECEDENT-FOR-UKRAINE> (дата звернення: 2.12.2022).
89. Putin V. Address by the President of the Russian Federation. *Intervals in Time*. 21 February. 2022 <https://intervals.substack.com/p/russian-president-putin-speech?s=r> (дата звернення 6.04.2022).
90. Ragozin L. What Putin's Kosovo cosplay—mass exodus and claims of genocide—involves, I am afraid, is an implicit threat of bombardment. 18 February, 2022 5.17 p.m.

<https://twitter.com/leonidragozin/status/1494707653540560899> (дата звернення 6.04.2022).

91. Rashid A. Unstable Fringe: Terrorist threats help push China and Russia closer. *Far Eastern Economic Review*, September 9, 1999, p.28.

92. Rettman A. Germany sides with Kosovo against Serbia. *EU Observer*. URL: <http://euobserver.com/enlargement/119833> (дата звернення: 14.10.2022).

93. Sullivan S. Kosovo's America Obsession. *TIME*. URL: <https://time.com/kosovo-independence-america-obsession/> (дата звернення: 1.05.2022).

94. Tarifa F.& Lukas P. "The end of Balkan History", *Policy Review*, nr.141. 2007. URL: https://www.researchgate.net/publication/260068290_The_End_of_Balkan_History (дата звернення 2.12.2021).

95. Weller M., The Rambouillet Conference on Kosovo, *International Affairs*, Vol. 75, No. 2, April 1999, pp. 228–236.

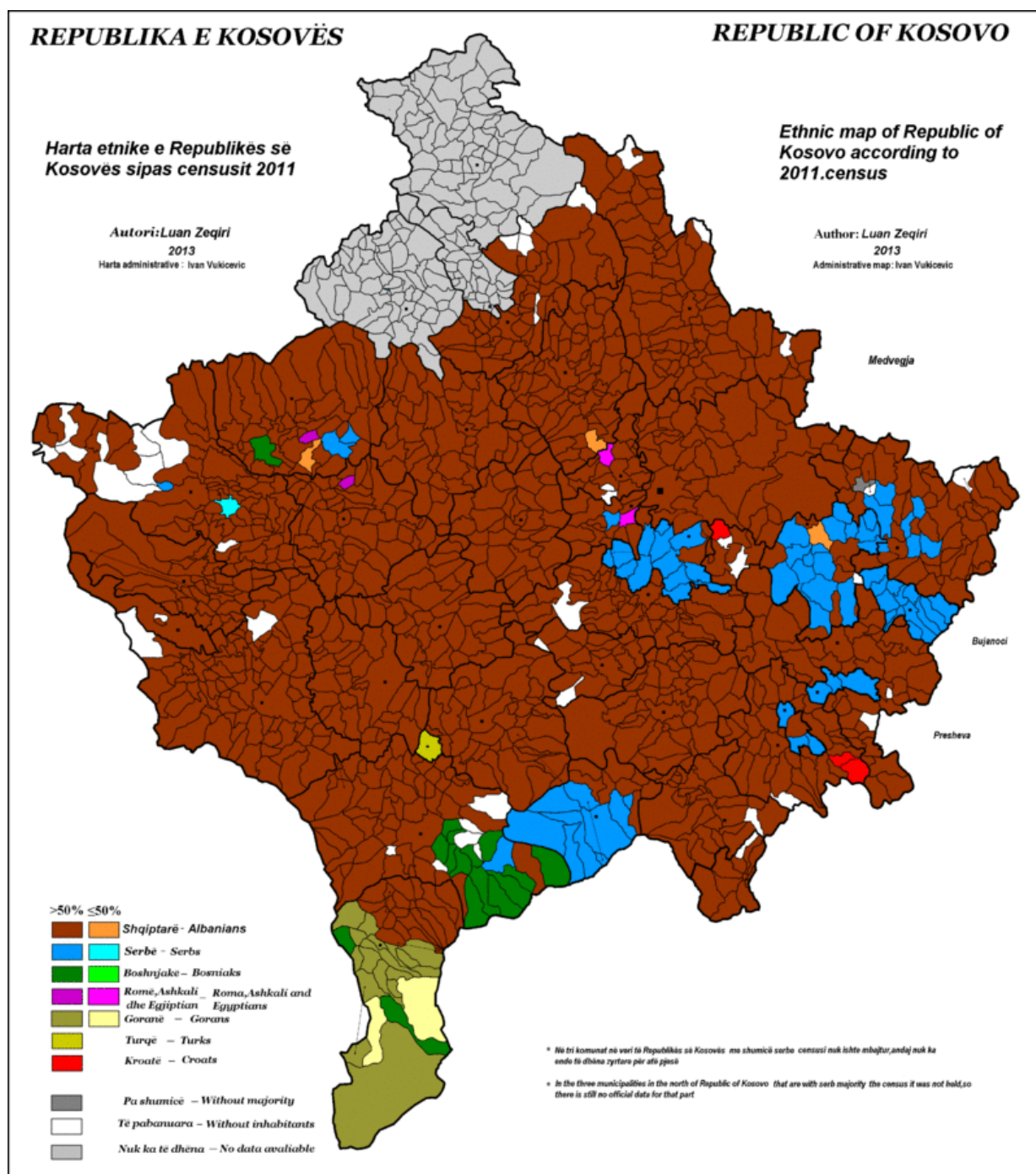
ДОДАТКИ

Додаток А

Міжнародні сили з підтримки миру в Косово (KFOR)¹⁰³

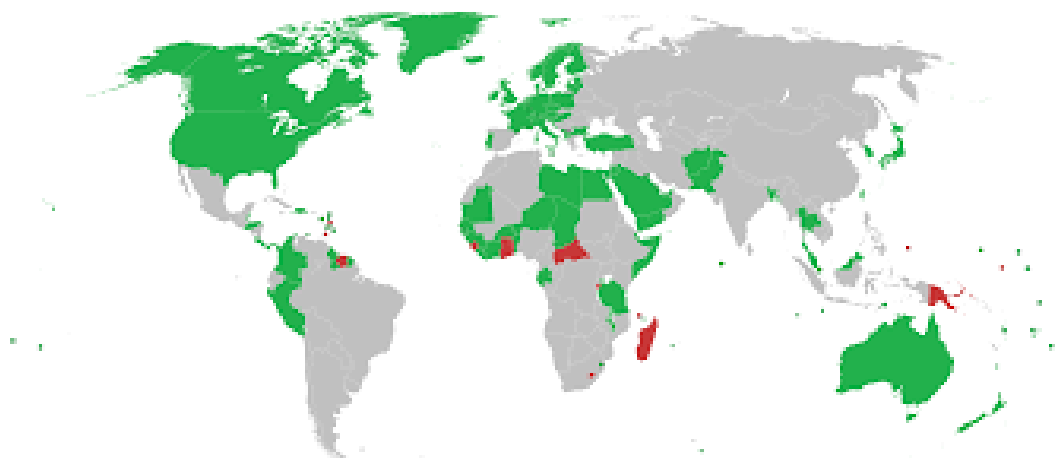
¹⁰³ Міжнародні сили з підтримки миру в Косово. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8_%D0%B7_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%B8_%D0%BC%D0%B8%D1%80%D1%83_%D0%B2_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%96 (дата звернення: 04.04.2022)

Етнічний склад Косово¹⁰⁴

¹⁰⁴ Населення Косова. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0 (дата звернення: 17.03.2021).

Міжнародне визнання Косово на 2022 р.¹⁰⁵

- ☒ Країни, що **визнають** державу Косово
- ☐ Країни, що **не визнають** державу Косово
- ☐ Країни, що **визнали** Косово, потім відкликали визнання

¹⁰⁵ Міжнародне визнання Косово. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B5_%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A0%D0%B5%D1%81%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B8_%D0%9A%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE (дата звернення: 12.09.2022)

**Схематичне порівняння Косово
та окупованих українських територій¹⁰⁶**

¹⁰⁶ Shupak G. Media Support ‘Self-Determination’ for US Allies, Not Enemies. *Fair*. URL: <https://fair.org/home/media-support-self-determination-for-us-allies-not-enemies/> (зата звернення: 2.12.2022).